

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Liisa Saks

**TEISMEEAS SÜNNITANUD EMADE
TOIMETULEK CARITAS TALLINNA JA
PÄRNU PEREKESKUSTE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Valter Parve

Pärnu 2014

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Teoreetiline ülevaade teismeeas sünnitanud emadest ja nende toimetulekust.....	5
1.1. Valmisolek emaduseks	5
1.2. Teismelised sünnitajad Eestis ja Euroopas.....	8
1.3. Teismeeas sünnitanud emade toimetulek	11
1.3.1. Emotsionaalne ja majanduslik toimetulek	11
1.3.2. Sotsiaalne toimetulek	13
1.3.3. Tugivõrgustiku roll/olemasolu.....	15
2. Uurimus teismeeas sünnitanud emade toimetulekust	22
2.1. Probleemi olemus, uurimiseesmärk ja -küsimused	22
2.2. Uurimismeetod ja uurimuse läbiviimine	22
2.3. Valimi kirjeldus	24
2.4. Uurimustulemuste analüüs	24
2.4.1. Üldandmed.....	24
2.4.2. Emotsionaalne ja majanduslik toimetulek	31
2.4.3. Toimetulek kooliga	41
2.4.4. Tugivõrgustiku roll	45
2.4.5. Teismeeas sünnitanud emade soovitusel	51
2.5. Arutelu ja järeldused	60
Kokkuvõte	65
Viidatud allikad.....	67
Lisa 1. Intervjuu kava teismeeas sünnitanud emadele	70
Lisa 2. Intervjuu kava ämmaemandatele.....	75
Lisa 3. Peretoetuste liigid	76
Summary	77

SISSEJUHATUS

Käesoleva lõputöö teemaks on „Teismeeas sünnitanud emade toimetulek Caritas Tallinna ja Pärnu perekeskuste näitel.“ Eestis on teismeliste sünnitajate toimetulekut vähe uuritud, kuid nende toimetulekuprobleemidest on räägitud meedias. Eestis peaks emaks saamist ja perekonna loomist rohkem väärtustama. Teismeliste sünnitajate arv on alates 1992. aastast vähenenud, kuid see ei anna põhjust jätta noored emad abita. Tihtipeale ei märgata, kui võrd palju on vaja pakkuda neile toetust ja nõuandeid lapse kasvatamisel. Paljudel ühiskonnaliikmetel on tekkinud eelarvamused teismeeas sünnitanud emade suhtes. Teismelisel tüdrukul puudub sageli elukaaslane, kellega vastutust jagada. Samuti puudub noortel emadel tööstaaž, mistõttu pole ka töötuna arvele võtmisest suurt abi. Haridustee jätkamist piirab lapsehoiuvõimaluse puudumine. Sageli on rasedus planeerimata, seega võib olla keerulisem emarolliga kohaneda. Teismeline on kergemini mõjutatav ka eakaaslaste hinnangutest (Vändra 2012).

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on uurida teismeeas sünnitanud emade emotsionaalset ja majanduslikku toimetulekut, nende hariduse omandamisega seonduvat ning tugivõrgustiku rolli. Eesmärgi saavutamiseks püstitati järgnevad uurimisülesanded:

- tutvuda teemat käsitleva kirjandusega ja anda teoreetiline ülevaade;
- koostada intervjuu kavad teismeeas sünnitanud emadele ning ämmaemandatele;
- viia läbi intervjuud;
- analüüsida kogutud andmed ja teha järeldused;
- teha ettepanekuid teismeeas sünnituste ennetamiseks ning teismeliste emade paremaks toimetulekuks.

Autor juhindub töö vormistamisel Tartu Ülikooli Pärnu kolledži üliõpilastööde kirjalike tööde metoodilisest juhendist.

Uurimus on kvalitatiivne ja andmete kogumiseks viiakse läbi 10 individuaal-intervjuud teismeeas sünnitanud emadega Pärnus ning fookusgrupi intervjuu Tallinnas. Kõik emad on seotud Caritase perekeskusega.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimeses osas on antud teoreetiline ülevaade teismeliste tüdrukute valmisolekust emaduseks ja statistika teismelistest sünnitajatest Eestis ning Euroopas ja teismeeas sünnitanud emade emotsionaalsest, majanduslikust ning sotsiaalsest toimetulekust. Töö teine osa keskendub uurimuse läbiviimisele, kus antakse ülevaade uurimuse eesmärgist, uurimismeetodist, valimist ja uurimustulemustest.

Käesoleva uurimustöö tulemused peaksid huvi pakkuma nii Caritas Pärnu kui ka Caritas Tallinna perekeskusele. Teismeeas sünnitanud emad on kirjeldanud oma toimetulekut ja pakkunud välja soovitusi, mida perekeskused saavad asutuse paremaks toimimiseks kasutada.

Töös kasutatavad põhimõisted

Teismeline – 10 – 19-aastane nooruk (ÕS 2013).

Toimetulek – isiku või perekonna füüsiline või psühhosotsiaalne võime igapäevases elus toime tulla (RT I 1995, 21, 323).

Sotsiaälvõrgustik – inimest argielus ümbritsevad sotsiaalsed suhted, mis on vajalikud inimese eksisteerimiseks ühiskonnas (Noor ema 2008: 78).

Tugivõrgustik – sotsiaälvõrgustiku see osa, mis pakub indiviidile otsest sotsiaalset tuge (Noor ema 2008: 78).

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE TEISMEEAS SÜNNITANUD EMADEST JA NENDE TOIMETULEKUST

1.1. Valmisolek emaduseks

Alla 25-aastaseid noori on peaaegu 50% kogu maailma rahvastikust. Lisaks, 85% maailma noorukitest elab arengumaades. Mitmes Aafrika riigis on alla 15-aastaseid elanikke viis korda rohkem kui üle 55-aastaseid. See grupp maailma elanikkonnast on sageli mõjutatud sotsiaalsest ja majanduslikust ebavõrdsusest. See muudab noorukid rohkem haavatavamaks kehvale tervisele ning eriti veel mõjutab seksuaal- ja reproduktiivtervist (Preventing Early...2011).

Rasedus teismeeas on üheks peamiseks teemaks igas tervishoiusüsteemis, kuna varakult emaks saamisel võivad olla kahjulikud mõjud noore tüdruku füüsilisele, psühholoogilisele, majanduslikule ning sotsiaalsele seisundile. Noortel emadel esineb kehv sünnituseelne hooldusravi, kuna paljud tüdrukud ei ilmu kokkulepitud ajaks arsti vastuvõtule. Seetõttu võivad sündida madala sünnikaaluga imikud, enneaegsed või lapsed, kes surevad oma esimese eluaasta jooksul. Lisaks, imiku suremuse ja haigestumise määr on kõrgem lastel, kes on sündinud enda emade teismeeas perioodil, kui lastel, kelle emad on olnud sünnitamisel vanemad. Samuti on tõenäolisem, et noorte emade lapsed kasvavad üles üksikvanemaga peres ning vaesuses. Uuringud on näidanud, et rasedust teismeeas seostatakse madala haridustaseme, kehva või olematu sissetuleku, madala ametikoha või töötusega ja seetõttu võib see mõjutada teismeeas oleva tüdruku heaolu (Sarantaki ja Koutelekos 2014: 2).

Umbes 16 miljonit tüdrukut vanuses 15 - 19 sünnitab igal aastal. Teismeeas emade sünnid moodustavad ligikaudu 11% kõigist maailma sündidest, 95% neist leiavad aset arengumaades. Üksikute teismeliste tüdrukute jaoks on rasedus ja sünnitamine planeeritud, kuid enamike jaoks mitte. On mitmeid tegureid, mis aitavad kaasa teismeeas planeerimata rasedusele. Noorukid võivad olla survestatud abieluks ning varajaseks lapse saamiseks, neil võivad olla piiratud võimalused kooli jätkamiseks ja töötamiseks. Paljud ei tea, kuidas rasedust vältida, samas kui teised jällegi ei suuda raseduse vältimiseks hankida rasestumisvastaseid vahendeid. Teismelised ei pruugi osata keelduda seksuaalpartnerist ega vastu hakata sunnitud vahekorrale. Sünnitus varases eas on seotud suuremate terviseriskidega. Madala ja keskmise sissetulekuga riikides on noorte tüdrukute peamiseks surmapõhjuseks tüsistuste esinemine raseduse ja sünnituse ajal. Soovimatud rasedused võivad lõppeda abordiga, mis on aga ohtlik selles vanuserühmas (Preventing Early...2011).

Ühes Austraalia uurimuses, kus osales viis noort naist, selgus, et emaks olemine on pingutus ning et teismelised emad vajavad asjakohast toetust mitmel viisil, sealhulgas lapsevanemaks olemisel. Hea kodune kasvatus kaitseb probleemse käitumise eest. Kirjandus näitab, et teismeliseks lapsevanemaks olemine toob endaga kaasa hariduslikke, sotsiaalseid, psühholoogilisi ja arengutasemega seotud puudusi nii emale kui ka lapsele. Uurimus näitab, et need viis noort naist on kehvemas olukorras varajase emaks saamise, vaesuse ja negatiivse ühiskonna suhtumise tõttu. Teismelised emad esitavad väljakutseid kõigile ühiskonnaliikmetele, mitte ainult tervishoiu- ja hoolekandesüsteemile (Hanna 2001: 462).

Teismelised sünnitajad on 19-aastased ja nooremad, kes moodustavad WHO andmetel 1/10 kõikidest sünnitajatest. Varane seksuaalelu algus ja teadmiste vähesus põhjustavad planeerimata raseduse esinemise. Teismelistel on sageli ka halvad suhted vanematega, esineb enesehävituslikku käitumist – alkoholi ja narkootikumide tarbimist, suitsetamist, madalat enesehinnangut. Nad on kinnisemad ning ühiskonnaliikmetel on nende suhtes rohkem eelarvamusi kui positiivset suhtumist (Astover jt 2010).

Tsai ja Wong nimetasid oma uurimuses riskitegurid, mis aitavad kaasa teismelise rasedusele. Need tegurid on (Sarantaki ja Koutelekos 2014: 2):

- kaitseta suguelu;
- rasedumisvastaste vahendite vältimine;
- arvukate seksuaalpartnerite olemasolu;
- uimastite kuritarvitamine;
- lähedase kaotus;
- vähene osavõtt koolitundidest ja/või halvad õpitulemused;
- koolist väljalangemine;
- madal perekonna sissetulek;
- üksikvanemaga pere.

Kognitiivne areng võib teismeeas lapsevanemaks saamise tulemusena ohus olla. On võimalik, et mõni teismeeas ema kogeb IQ taseme langust. Koolist väljalangemine ja elamine stressirohkes keskkonnas ei suurenda intellektuaalsust. Teismeeas emadel võib olla vähem oskusi, et saada hakkama emaks olemisega (Mylod jt 1997: 459).

Ameerika Ühendriikide uuringus viidi teismeliste rasedate seas läbi intervjuud, et uurida, kas nad on valmis emaduseks. Tulemused näitasid, et emad, kel oli vähem oskusi ja kes polnud veel valmis lapsevanemaks saama, tunnetasid, et neil on lapsega raskem hakkama saada (Ibid.: 459).

Imamura on teismelise rasedusega seotud faktorid klassifitseerinud 6 kategooriasse (Haldre 2009: 22):

- Sotsiaaldemograafilised (vanus, sugu, sotsiaalmajanduslik olukord, geograafilised muutujad (linna- ja maapiirkond).
- Perekond (vanemate lahusus, vanemate huvi hariduse vastu, ema või õe kogetud rasedus teismeeas).
- Hariduslikud (suhtumine kooli, koolist puudumine, õpitulemused, osavõtt ning püüdlused).
- Psühholoogilised (tervislik eluviis ja riskikäitumine (suitsetamine, narkootikumide tarvitamine), probleemne käitumine, depressioon, vanema ning lapse vahelised suhted).

- Seksuaalteadmised (hoiakud, käitumine (rasestumisvastaste vahendite vältimine, soov varajaselt emaks saada, seksuaalpartnerite arv).
- Kontekstuaalsed (ligipääsetavus seksuaaltervisega seotud teenustele, teenuste eelistamine ning vastuvõetavus, seksuaalharidus).

Noorelt emaks saanutel on haridustee sageli pooleli ja sellest on tingitud mitmed probleemid. Raskem on leida tasuvat tööd ning seetõttu on keeruline majanduslikult toime tulla. Põhikooliõpilased peaksid veel palju oma silmaringi laiendama ning see on periood, kus nii elu kui ka iseennast alles õpitakse tundma. Põhikooliõpilasel on raske kooliteed pooleli jätta, kuna põhikooliealiselt eeldatakse kooliskäimist. Põhikooli on hiljem oluliselt keerukam jätkata, kui näiteks ülikoolis akadeemiliselt puhkusele naasta (Vändra 2012).

Tulenevalt väiksemast elukogemusest on noortel emadel kesised teadmised lapsekasvatusest: toitumine, arendamine, tervisemured. Kuna teismeline ema on ise veel kujunemisjärgus (tema aju areng on veel käimas), ta on haavatavam kui täiskasvanu, vajab ta rohkem toetust ja abi (Ibid.: 2012).

Wiggins'i (2005, viidatud Pogoy jt 2014 vahendusel) arvates tekib teismelistel emadel palju väljakutseid, mis tugevdavad nende isiksust. Nad peavad palju asju tähtsuse järjekorda seadma, eriti lapsevanemaks olemisel. Lapsevanemana on neil suur vastutus pakkuda hoolt ja arvestada lapse vajadustega.

Emarolliga kohanemine võtab kõigil aega, eriti veel esimese lapse puhul. Naine, kes on jõudnud teha karjääri ja leidnud sobiva töökoha, on rohkem valmis emaks saama, kui tüdruk, kes alles õpib elu tundma. Teismelisel pole veel välja kujunenud arusaamad ja arvamused ning ta on teiste poolt rohkem mõjutatavam.

1.2. Teismelised sünnitajad Eestis ja Euroopas

Tihti on teismelised rasedad Valve Astoveri (2010) sõnul pärit kehvematest majanduslikest oludest, kusjuures 1/3 teismelistest rasedatest on ise sündinud teismeliselt emalt. Ka 2/3 teismelise sünnitaja lapse isadest on sama vanad või paar aastat vanemad kui lapse ema. Vaid 1/3 teismelistest sünnitajatest jätkab õpinguid ja

lõpetab kooli. Madala haridustaseme tõttu on tööturule sisenemine aga raskendatud. Kuni 60% teismeliste sünnitajate peredest jäävadki madala sissetulekuga vaesteks peredeks.

Ehkki Eestis saab igal aastal emaks ligi pool tuhat 15 - 19-aastast neidu, kellele nii suur elumuutus põhjustab hulga probleeme, ei ole seni nende nõustamiseks üleriigilist süsteemi. Õnneks on suure südamega inimesi, kes jaksavad projekte kirjutada, et tugigruppe käigus hoida (Pärismaa 2012).

2008. - 2009. a viidi Tartu Ülikooli Kliinikumis läbi uurimus 310 TÜK naistekliinikus sünnitanud teismelise ja nende vastsündinute seas. Uuringu tulemusena moodustasid teismelised sünnitajad 6,5% kõikidest sellel ajavahemikul sünnitanutest. 4/5 teismelistest olid abielus või vabaabielus, 1/5 olid üksikemad. Ligi pooled teismelistest olid õppurid, ülejäänutest kolmandik ei töötanud. 2,2% teismelistest ei käinud raseduse ajal tervisekontrollis. Raseduse ajal suitsetas 23,5%, mis on sarnane suitsetajate osakaaluga Eesti teismeliste seas. Enamus teismelistest sünnitajatest olid esmasünnitajad, 13,2%-l sündis teine laps. Uuringu tulemustest selgus, et teismelised vajavad enda ümber tugevat meditsiinilist ja sotsiaalset toetavat võrgustikku raseduse planeerimisel ja jälgimisel (Astover jt...2010). Noor peaks olema suuteline loobuma tervist kahjustavatest harjumustest. Terve laps saab sündida siis, kui ema jälgib tervislikke eluviise.

2012. aastal oli Eestis kokku 14 056 sünnitajat (Live births...2014). Neist alla 20. aastaseid sünnitajaid oli 489 (vt tabel 1), kellest 191 sünnitas Harju maakonnas ning 36 Pärnumaal. 2000. aastal oli teismeliste sünnitajate arv Eestis 1305 ning kui 2008. aastani püsis see veel tuhande piires, siis 2009. aastaks oli arv kahanenud 856 peale (Sünnid 2013).

2010. aastal oli teismelisi sünnitajaid 651 ning 2011. aastaks oli see arv 561 (Elussündinud ema...2013). „Üha rohkem sünnitavad küpsemas eas naised - möödunud aastal kasvas kõige rohkem 35. ja 44. aasta vanuses sünnitajate arv, samal ajal kui noorte sünnitajate arv vähenes“ (Noorkõiv 2010).

Sünnitajate keskmine vanus on suurenenud alates 1992. aastast ja seda nii esmas- kui ka korduvsünnitajate osas. Ajavahemikul 1992 - 2011 on sünnitajate keskmine vanus suurenenud 25,5 aastalt 29,4 aastani. Suurenenud on ka kõrgharidusega sünnitajate osakaal (1992. aastal 13,2%; 2007. aastal 31,8% ja 2011. aastal 40,0%). Muutunud on ka sünnitajate perekonnaseis. Kui aastal 1992 oli 66,3% sünnitajatest registreeritud abielus, siis aastal 2011 oli registreeritud abielus ainult 40,8%. Pidevalt suureneb vabaabielus olevate sünnitajate osakaal (Allvee ja Karro 2012: 8).

Tabel 1. Sünnitajate vanus (aastates), 1992 – 2012

	1992		1999		2006		2012	
	Sünnitajad	%	Sünnitajad	%	Sünnitajad	%	Sünnitajad	%
– 14	8	0,0	3	0,0	3	0,0	1	0,0
15 – 17	580	3,2	321	2,6	292	2,0	120	0,8
18 – 19	2052	11,4	992	8,0	812	5,5	377	2,7

Allikas: Eesti Meditsiiniline...2012: 27

Euroopa riikidest on kõige rohkem teismeeas sünnitajaid Inglismaal (Sarantaki ja Koutelekos 2014: 1). Kui 2006. aastal oli 15 - 19 aastaseid sünnitajaid Inglismaal veel ligi 40 000, siis järgnevatel aastatel on see arv hakanud vähenema ning aastaks 2012 on nende sünnitajate arv 29 029 (Live births...2014). Kokku oli Inglismaal sünnitajaid 2012. aastal ligikaudu 812 970.

Võrreldes Lätiga on Leedus alates 2003. aastast olnud sünnitajate koguarv kõrgem. 2012. aastal oli Lätis sünnitajate üldarvuks 19 897 ning Leedus 30 459. Aastal 2003 oli Lätis rohkem teismeeas sünnitajad (15 - 19) kui Leedus ning järgnevatel aastatel oli sünnitajate arv Leedus suurem. Lätis hakkas sünnitajate arv vähenema märgatavalt aastal 2008, kuna siis oli veel 15 - 19 aastaseid sünnitajad 1498 ning aastaks 2012 oli arvuks 780. Statistika näitab, et Leedus oli sünnitajate arv veel 2012. aastal tuhande piires, kuid see arv on vähenemas (Live births...2014).

Rootsis on alates 2003. aastast püsinud sünnitajate koguarv peaaegu poole suurem kui Soomes. Aastal 2012 oli Soomes sünnitajaid kokku 59 493 ning Rootsis 113 177. 2003. aastal oli nii Rootsis kui ka Soomes 15 - 19 aastaseid sünnitajad enam-vähem sama palju (tuhande piires), kuid alates 2004. aastast hakkas Soomes teismeliste sünnitajate

arv vähenema ning aastaks 2012 oli neid 801. Rootsis tõusis teismeliste rasedate arv pikemat aega, kuid hakkas kahanema aastal 2008 ning aastaks 2012 jääb arv veel tuhande piiresse (Live births...2014).

Sünnitamisvanus on Euroopas perioodiliselt muutunud. Kuni 1970-ndate aastate keskpaigani keskmine sünnitaja üldiselt noorenes. Siinjuures toimus mitu faktorit: varasem seksuaalne küpsus, laste väiksem arv ning tihedam kontsentreeritus (peretüübiga 2 - 3 last 2 - 3-aastase vanusevahega jõudis naine oma soovitava laste arvuni juba enne 30-ndat sünnipäeva). Viimasel ajal aga seoses areneva individualiseerumisega ja perekonnaga seotud väärtuste muutumisega, sh pere loomise edasilükkamisega jätkub sünnitamisea tõus suures osas Euroopa maades, mis väljendub selles, et põhiline osa naisi sünnitab oma lapsed peale 25-ndat eluaastat ja küllalt paljud isegi peale 30-ndat eluaastat (Tiit 2000: 21). Suuremat rõhku on hakatud panema haridusele ja tööle, kuna on soovitud rohkem ennast arendada. Paljudel on tekkinud soov töötada eesmärkide nimel.

1.3. Teismeeas sünnitanud emade toimetulek

1.3.1. Emotsionaalne ja majanduslik toimetulek

Peale sünnitust võib noorel emal olla väga raske nii emotsionaalsel kui ka majanduslikul tasandil. Võib tekkida hirm, et neid ei peeta piisavalt headeks emadeks. Samuti kardavad noored emad, et neisse suhtutakse halvasti. Et seda ei juhtuks, püüavad nad näidata ametnikele olukorda paremas valguses ning loobuda abi küsimisest. Niimoodi võivad ametnikel võimalikud ohusignaalid märkamata jääda ja ema ei saa oma probleemidele leevendust (Noor ema 2008: 76).

Peale lapse sünni on naine õrn ja haavatav. See on seisund, mis saabub sageli otsekui vastukaaluks suurele õnnetundele. Seda seisundit kogeb 2/3 emadest esimestel päevadel peale sünnitust. See on tingitud nii hormonaalsetest muutustest kui ka sünnitusega seotud füüsilisest ja psüühilisest koormusest. Naine tunneb, et midagi on valesti. Peaks olema rahu ja õnnetunne, ometi ajab kõik hoopis nutma. Esineb seletamata ärevus, une ja söögiisu häired. Sagedasti põhjustab neid meeleolu muutusi naisele uudne emaroll,

millega kaasnevad uued prioriteetid, hirm tuleviku ja vastutuse ees. Tunne, et ollakse abitu ja saamatu, tuleneb sageli sünnitusega kaasnenud pingutusest (Psühholoogiline...2014).

Mida tugevam on perekonnapoolne emotsionaalne abi emale, seda tugevam on ema ja lapse side ning noor ema suudab oma lapsele rohkem tuge pakkuda (Noor ema 2008: 77).

Krimpe (2007, viidatud Prikk 2007 vahendusel) väidab, et teismeliste emade majanduslik olukord Eestis on väga erinev. Emadel, kellel on olemas perekonna toetus, tulevad majanduslikult paremini toime kui emad, kes on lastekodus, lastekodu kasvandikud või tulevad multiprobleemsest perekonnast.

Wiggins'i (2005, viidatud Pogoy jt 2014 vahendusel) sõnul puuduvad pärast sünnitust teismelisel emal kutseoskused, mis tähendab, et nad on madalapalgalised ja tihtipeale pole nad töökohaga rahul. On emasid, kes on leidnud võimaluse ja näinud vaeva, kuna neil pole olnud muud valikut. Teismelise ema jaoks on suur väljakutse, kuidas pakkuda oma lapsele helget tulevikku. Töötamine on andnud emadele saavutatuse tunde ja enesekindluse. Samuti on nad saanud mõned väga vajalikud sotsiaalsed kontaktid.

Krimpe (2007, viidatud Prikk 2007 vahendusel) arvates muudab emaks saamine teismelise majanduslikku olukorda, sest väljaminekud seoses lapse saamisega suurenevad. Lapse saamine on kallis olenemata sellest, kas noor ema elab koos oma perega või omaette. Üldjuhul tulevad teismelised emad vanemapalgaga toime, kuid probleemid hakkavad siis, kui vanemapalka enam ei maksta ja ema sissetulek langeb lapsetoetuse peale. Mida suuremaks laps kasvab, seda suuremaks lähevad pere väljaminekud. Sellises situatsioonis võib teismeeas ema otsustada minna tööle ja haridustee võib katkeda. Riskid on väiksemad, kui teismeline ema saab nii materiaalselt kui ka lapsehoiuga seotud toetust oma perekonnalt.

Eesti peretoetuste eesmärk on hüvitada peredele osaliselt laste hooldamise, kasvatamise ja õppimisega seotud kulutused. Riik maksab peretoetusi kõigile lastele kuni nende 16-aastaseks saamiseni (vt Lisa 3). Kui laps õpib põhikoolis, gümnaasiumis või põhikooli

baasil kutseõppeasutuses, siis on tal õigus saada peretoetusi kuni 19. eluaastani (Peretoetused...2014).

Riiklike peretoetuste seaduse (RPTS) § 4 järgi finantseeritakse peretoetusi riigieelarvest.

Vanemahüvitise seaduse eesmärk on aidata kaasa töö- ja pereelu ühitamisele. Vanemahüvitisega säilitatakse lapsevanemale eelmise kalendriaasta keskmine töötasu, kuna vanem katkestab ajutiselt töötamise. Õigus vanemahüvitisele algab rasedus- ja sünnituspuhkuse lõpupäevale järgnevast päevast. Kui ema ei saanud rasedus- ja sünnituspuhkust, tekib õigus vanemahüvitisele alates lapse sünnist. Vanemahüvitist makstakse 435 päeva. Kui emal puudus õigus rasedus- ja sünnituspuhkusele, makstakse vanemahüvitist kuni lapse 18 kuu vanuseks saamiseni (Vanemahüvitis 2014).

Nii emotsionaalne kui ka materiaalne toetus on teismeeas sünnitaja jaoks oluline abi. Teismeline võib raseduse teatamise hetkest jääda üksi enda muredega ning selleks, et hakkama saada uue olukorraga, vajab ta palju positiivset tuge ja kedagi, kes oleks ta kõrval.

1.3.2. Sotsiaalne toimetulek

Teismeeas emad on kergemini haavatavamad ja vajavad täiendavat toetust raseduse ajal ning pärast lapse sündi. Sotsiaalse toetuse olemasolu ja lapsevanematele suunatud programmid on olulised, et edendada ema ja lapse vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset tervist (Furey 2004: 262)

Rasedatel noorukitel on raske silmitsi seista oma füüsilise, emotsionaalse ja isikliku arengu jätkamisega ning samal ajal valmistuda lapsevanema rolliks. Rasedad ja teismeliselt juba lapsevanemaks saanud noorukid viitavad kõige sagedamini peamisteks toeallikateks oma ema, partnerit ja eakaaslasi. Harvemateks toetuse allikateks, kuid mis olulisimad on, nimetati nooruki isa, õed-vennad, vanaema ning partneri perekond (Stevenson jt 1999: 109).

Kai Haldre (2013) arvates tuleb aru saada, et suure tõenäosusega on noor inimene kasvanud tingimustes, kus turvalised ja toetavad suhted pereliikmete vahel puudusid. Mida madalam on sotsiaalsete toetuste süsteem, seda suurem on risk jääda ilma hariduseta, tööta, sotsiaalse suhtluseta ja vaesusesse.

Sotsiaalne tugi on teismelise ema interaktsioon pereliikmete, sõprade, eakaaslaste ja mitteformaalse tugivõrgustiku liikmete vahel, mille tulemusena paraneb ema toimetulek. Sotsiaalne tugi võib koosneda erinevatest aspektidest (positiivne tagasiside, informatsioon, emotsionaalne toetus) ja ta võib pärineda erinevatest allikatest (perekeskne, partner, eakaaslased, professionaalid), olla erineva sagedusega (nt igapäevaselt, korra nädalas) ja erineva kestusega (Noor ema 2008: 76 – 77).

Sotsiaalset toetust hinnatakse noorukite raseduse ajal negatiivses korrelatsioonis depressiooniga ning positiivses korrelatsioonis enesehinnangu ja rahuloluga järgnevatel nädalatel ja kuudel peale lapse sündi. Need uuringud näitavad, et materiaalne ja emotsionaalne toetus erinevatest allikatest (vanemad, eakaaslased, partner) on pikas plaanis seotud suurenenud heaoluga teismeliste rasedate seas (Stevenson jt 1999: 109).

Wellman (1990, viidatud Norkroos 2013 vahendusel) leidis, et kuigi inimestel ei ole otseselt midagi oma lähedaste pereliikmete vastu, eelistavad nad aega veeta pigem sõpradega, kellega neid seovad erinevalt pereliikmetest n-õ vabatahtlikud suhted. Enamik sõprussuhteid on diskreetsed ja vabatahtlikud, mis funktsioneerivad gruppidest väljaspool. Seega, kui sõbrad ei ole abivalmid, siis tihti sellised suhted lõpetatakse, kuna ei eksisteeri grupipoolset survet.

Bellotti leidis, intervjuuerides 23 vallalist noort, et sõbrad võivad nii mõnelgi juhul asendada traditsioonilist perekonda, pakkudes nii emotsionaalset, sotsiaalset, materiaalist kui ka majanduslikku toetust. Samas on sõprussidemeid, mille eesmärgiks ei ole üksnes sotsiaalse toe saamine ehk ollakse sõbrad ka siis, kui konkreetne suhe toetust ei paku (Norkroos 2013: 25).

Teismeline ema vajab väga erinevat tuge (Noor ema 2008: 77):

- tuge haridustee jätkamisel (motiveerimist, koolipoolset toetavat suhtumist, lapsehoidu);
- majanduslikku abi (eriti lapse hoidmisel);
- abi lapse eest hoolitsemisel, lapse hoidmisel (praktilisi nõuandeid);
- informatsiooni lapse arengu ja lapse arendamise kohta (nt vastavad loengud);
- informatsiooni erinevate võimaluste ja teenuste kohta (laste päeva- või tunnihoiud, emade tugirühmad);
- abi emotsionaalsete probleemide lahendamisel, vaimse tervise eest hoolitsemisel: emadusega kohanemine, stress, depressioon, stigmatiseerimine, enesehinnang (sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoogi, psühholoogi abi).

Tugev võrgustik aitab kaasa edukale toimetulekule ning leevendab teismeeas emadusega kaasnevat riskifaktoreid. Teismelised vajavad seda rohkem abi, mida noorem laps neil on. Kui laps kasvab suuremaks, saavad noored emad ka ise hakkama, sest ärevustase on langenud ja nad on suutnud uue olukorraga juba harjuma hakata. Rohkem abi vajavad nooremad emad. Võrreldes teismelisi emasid emadega, kes on juba vanemad, kannatavad noored emad sagedamini depressiooni all. Mida noorem ema, seda tugevam on tema depressioon. Seos vanuse ja abistamise positiivse tulemuse vahel on samuti olemas. Mida noorem on ema, seda positiivsemalt mõjub talle pakutud abi (Noor ema 2008: 77). Nooremale emale on lihtsam selgeks teha, et toetus on oluline nii tema kui ka tema lapse jaoks. Teismeline ei ole veel ise kindel, mis talle parim on.

1.3.3. Tugivõrgustiku roll/olemasolu

Teismeeas emad vajavad väga erinevat tuge (emotsionaalset ja materiaalselt tuge, tuge lapse eest hoolitsemisel, informatiivset tuge), et toime tulla uue rolliga ning samas jätkata ka tavapäraseid teismelisele omaseid rolle. Teismeliste rasedusega kaasnevad probleemid on tõsised, kuid enamik neist on lahendatavad tugeva ja laia tugivõrgustiku toel. Teismeliste emade puhul avaldab ka kuulumine tugigruppi positiivset mõju toimetulekule (Noor ema 2008: 79). Tugigruppides saavad emad jagada üksteisega kogemusi ja näha, et on ka teisi sarnaste muredega inimesi ning see motiveerib neid edasi tegutsema.

Perekonnaseis mängib olulist rolli teismeliste tugivõrgustikus. Nimelt, abiellunud noorte puhul on vähem tõenäolisem, et nad pöörduvad abi vajamisel vanemate poole. Siiski on tõenäoline, et nad pöörduvad rohkem oma partneri, sõprade ja teiste sugulaste poole, kui üksi elavad noored (Stevenson jt 1999: 109).

Perekond on teismelisele emale peamine toe allikas. Perekonna toetust on seostatud noore ema üldise ja majandusliku rahuloluga ja ka suurema tõenäosusega, et teismeeas ema jätkab haridusteed. Lähedastest sugulastest lahus elamine on suur riskifaktor, mis võib hiljem põhjustada lapse väärkohtlemist ja ema tõsiseid vaimse tervise probleeme. Sotsiaalselt nõrk perekond (nt alkohoolikutest vanemad) annab alaealisele emale negatiivset eeskujuga suuda pakkuda vajalikku tuge. Sellisel juhul omandabki olulisema rolli formaalne tugivõrgustik. Ka professionaalid võivad muutuda abivajaja isikliku tugivõrgustiku liikmeteks. Mida nõrgem on mitteformaalne tugivõrgustik, seda suuremat tähtsust omab formaalne tugivõrgustik. Puudulikus tugivõrgustikus elamine tähendab pidevat turvalisuse, armastuse ja positiivse tagasiside puudumist. Kui füsioloogilised vajadused on täidetud, siis selleks, et jõuda eneseteostuseni, vajatakse turvalist keskkonda, gruppi kuulumise tunnet ning tunnustamist. Võrgustiku puudumisest võivad alguse saada erinevad halvad harjumused nagu suitsetamine ja alkoholi tarbimine (Noor ema 2008: 79).

Emaduseks ettevalmistuse puudumise tõttu vajab teismeline ema palju toetust ja tähelepanu. Seaduspõhiselt saadakse teovõimeliseks täiskasvanuks 18-aastaselt, kuid see ei tähenda küpseks lapsevanemaks saamist. Oluline on teadvustada teismelise ema arengukonteksti, mis aitab mõista, miks ta käitub emana sobimatult. Emaks ei saada hetkega, vaid selleks kasvatakse. Mõnel tüdrukul on lapsevanemaks olemisel rohkem eeldusi kui teisel. Teismelised emad ei moodusta ühtset gruppi – nad erinevad kognitiivse arengu, isikuomaduste ja küpsusastme poolest (Rõngelep ja Rätsep 2011: 20).

Puberteedieas teismelised kasvavad ja arenevad nii füüsiliselt kui ka emotsionaalselt, seega peab rase teismeline kohanema nii füüsiliste kui ka emotsionaalsete muutustega, mis kaasnevad rasedusega. Samuti peab ta looma seotussuhte lapsega ja arendama identiteeti emana (Fredriksen jt 2012: 326).

Teismeline sünnitaja vajab igakülgset infot, tõhusat sotsiaalset ja emotsionaalset tuge, praktilist toetust beebi esimestel elukuudel, vanemluse koolitust lapse esimestel eluaastatel ning abi kuni 3-aastase lapse hoidmisel koolis õppimise ajal (Rõngelep ja Rätsep 2011: 21).

2002. aasta algusest töötab MTÜ Caritas teismelisena lapseootele jäänud ja sünnitanud emadega ning asenduskodu kasvandikest noorte emadega. Caritase töö lähtekohaks on väärtustada ja toetada elu. Caritase noore ema kooli ülesandeks on aidata teismelisel emal aru saada iseendast ja oma käitumisest (teismee ja lapsevanema rollikonflikt) ning õppida uut rolli lapsevanemana, kes mõistaks lapse vajadusi ja pakuks talle hooldust ning armastust (Rõngelep ja Rätsep 2011: 20).

Caritase noore ema kool töötab projektipõhiselt, toetajateks Hasartmängumaksu Nõukogu, Euroopa Sotsiaalfond ja Tallinna linn. Lisaks Tallinnale, kus läbi aastate kõige rohkem teismeeas sünnitajaid, on Caritas avanud noore ema kooli ka Pärnus, toetav partner on linnavalitsus. Tartus on 1995. aastast tegutsenud noorte nõustamiskeskus (nüüdse nimega Tartu seksuaaltervise kliinik) ja sealgi on Caritase eeskujul projektipõhiselt käivitunud noore ema kool. Tallinna ja Pärnu noore ema koolides on aastail 2010 - 2012 olnud 135 osalejat, tasuta päevahoidu on võetud 150 last, et emad saaksid õpinguid jätkata (Pärismaa 2012).

Caritas pakub kuni 24. aastastele noortele emadele ja isadele omavahel seostatud ja tasuta teenuseid (Noorte emade...2014):

- alla 3-aastaste päevahoid vanema koolis õppimise ja/või töö otsimise ning töötamise ajal;
- noore lapsevanema individuaalne aitamine igapäevaelu ja laste kasvatamise küsimustes;
- personaalse tugiisiku toetus tööturule sisenemiseks;
- vanemlikku pädevust tõstvad ja isiklikku arengut soodustavad loengud ja tugirühmad;
- toiduabi läbi Toidupanga ja lastetarvete- ning rõivaste abi vabatahtlike annetajate poolt.

Seostatud teenuste osutamise mõte on noore ema nii igapäevase toimetuleku, õppimise kui ka töövalmiduse ning töö otsimise toetamine. Näiteks, tugiisikuteenuse olemasolu ja selle kasutamine üksi ei pruugi noore ema täielikku töövalmidust ja tööturule sisenemist soodustada, kui tal puudub võimalus lapsehoiuks (Noorte emade...2014).

Noore ema koolis räägitakse naise ja lapse tervisest, rinnaga toitmisest, mähkimisest, nutu põhjustest, süles istumisest, tehakse koos süüa, mängitakse lastega. Pealtnäha lihtsad asjad, aga paljud varases eas rasestunud neiu on pärit kodudest, kus pole olnud tunde kasvatust ega peretraditsioone. Iga nädal toimuvad noore ema koolis ka loengud, kus käivad rääkimas asjatundjad. Teemadeks on olnud pere-eelarve koostamine, muinasjuttude lugemine, lapse kognitiivne areng jm. Suur roll on perekeskuses ka noorte emade kogemuste vahetusel – tihtipeale saadakse enesearenguks ja elumuutusteks tõuge just saatusekaaslastelt (Pärismaa 2012).

Maailma Terviseorganisatsiooni andmete kohaselt on raseduse turvalisemaks muutmine ja noorte emade tervis teemad, mida on vaja käsitleda. Norra Tervishoiu Amet seab esikohale kõige enam abivajavad patsiendid. Norras pööratakse erilist tähelepanu sünnieelsele ja sünnijärgsele hooldusele, mis võib aidata vähendada sotsiaalset ebavõrdsust tervise osas. Norrat peetakse turvaliseks riigiks, kus lapsevanemaks saada. Tervishoiuteenused on tasuta ja naistele pakutakse raseduse vältel konsultatsioone ämmaemanda ja/või perearstiga. Enamik naisi sünnitab haiglas ja ämmaemandad ning perearstid teostavad emadel ja nende lastel järelkontrolli perearstikeskustes. Oluline osa järelkontrollil on tervise kontroll (Fredriksen jt 2012: 325).

Norra uuringus, kus osales 42 000 naist vanuses 15 - 20, leiti, et kui vanem õde saab emaks teismeeas, siis on suur tõenäosus, et ka noorem õde saab teismeliseks lapsevanemaks (Fredriksen jt 2012: 326).

Norras on teismeeas sünnitanute arv madalam kui paljudes teistes lääneriikides. Siiski, on täheldatud, et mõnes riigi osas on noorte sünnitajate arv suurenenud ning see põhjustab muret riiklike asutuste ja tervishoiutöötajate hulgas. Ämmaemandate arvamusel kohaselt on kolm komponenti, millel on noortele emadele ja nende lastele pikaajaline mõju: sünnieelne abi, toetus haridustee jätkamisel (sh lapsehoid) ja

sünnitusjärgne planeerimine. Noortel, kes saavad head sünnieelset toetust, sünnitavad tervemad lapsed, kes kogevad hilisemas elus vähem probleeme. Teismelistel, kel on kergem leida lapsehoiuteenus, jätkavad ka suurema tõenäosusega kooliõpinguid, mis omakorda parandab nende majanduslikku tulevikku. Uuringust selgus, et siiski on vaja rohkem teadmisi, kuidas ämmaemandad peaksid teismeliste emadega töötama (Fredriksen jt 2012: 326).

Ühest uurimusest selgus, et kõik osalejad tundsid end avalikkuse ees häbistatuna. Enamusele meenusid juhtumid, kui inimesed olid nendega ebaviisakad ning heitsid neile ette noores eas lapsevanemaks saamist. Oli inimesi, kes vaatasid neid halvustava pilguga ja inimesi, kes tegid avalikult neile suunatud negatiivseid märkusi. Lisaks kogetud halvaksapanule avalikkuse ees, tundsid teismeeas emad, et ka meedia suhtus neisse negatiivselt. Emadel, kes tundsid etteheitmist, olid suuremad soovid edasi õppida, tööle minna ja osaleda koolitustel. Samuti märkisid nad, et stereotüüpne teismeeas ema on laisk ja meeleldi ülalpeetav. See oli intervjueeritavate jaoks ebaõiglane, kuna inimesed hakkasid uskuma, et kõik teismelised emad on sellised. Mõned teatasid, et meedia kujutas harva teismelisi emasid positiivsena, kuigi nad olid karjääri suhtes edasipüüdlikud ja neil oli soov olla majanduslikult sõltumatu. Selles uuringus osalejad nägid lapsevanemaks olemisel positiivseid külgi ja seetõttu ei näinud põhjust süüdistada ennast avaliku halvaksapanu tõttu. Samuti ei võrrelnud nad ennast teiste teismelistega, kes polnud veel emaks saanud. Nad väärtustasid emaks olemist (Yardley 2008: 675).

Vaatamata ümbritsevate inimeste negatiivsetele hoiakutele loodavad teismeeas sünnitanud emad olla armastatud nende laste poolt. Nad saavad kinnitust ämmaemandatelt ja perearstidelt. Perearstikeskused pakuvad tavaliselt noortele naistele täiendavat toetust, et neid emaduseks ette valmistada ning ühtlasi tekitada neis vajalikkuse tunne. Üks levinud arusaam veel on see, et laps teeb noore naise täiskasvanumaks, mis paljude arvates on lihtsam, kui olla teismeline. Paljud teismeeas sünnitanud naised peavad rasedust lahenduseks (Fredriksen jt 2012: 328).

Wiggins (2005, viidatud Pogoy jt 2014 vahendusel) leidis oma uurimusest, et teismelistel, kes kogesid esimest seksuaalvahekorda varases eas, olid teadmised

seksuaalharidusest puudulikud. Nad teatasid, et nad ei saanud koolis usaldusväärset infot seksuaalsuse kohta ning et nad said sellega seonduvaid teadmisi neid ümbritsevatelt inimestelt.

Tüdrukud, kes soovivad saada emaks teismeeas, tulevad tõenäolisemalt vaesematest perekondadest, kus võib esineda vägivalda, puuduvad majanduslikud võimalused ja kooliõpinguid ei peeta oluliseks. Raseduse planeerimine võib olla test, et olla kindel, kas partner on valmis pühendumisele ja pere loomisele. Samuti on neil tüdrukutel soov olla armastatud ning nad katsetavad traditsioonilise pereelu loomist või lihtsalt soovivad pääseda õnnetust lapsepõlvest. Sotsiaalne toetus võib soodustada otsuste tegemist, mis omakorda võib raseduse ajal suurendada tervislike käitumisviiside olemasolu ja ennetada sünnitusel tekkivaid komplikatsioone (Shah jt 2014: 17 – 18).

Emaks saamisel mõjutab ajastus lähedaste toetuse olemasolu. Teismelised emad tihtipeale ei mõista, et nende lähedastel on samuti teatud kohustused ja toetus, mida nad võivad pakkuda, on üldjuhul piiratud. Samuti on eakaaslased tõenäolisemalt ebakompetentsemad suhtlejad emadusega seotud teemadel (Thompson 1986: 1017).

Raskused võivad olla piirangute ja pingete tulemuseks, mida varajane rasedus piirab suhtlemisel sõprade ning sugulastega. Kohustused lapse eest hooldamisel piiravad sõpradega suhtlemist (Ibid.: 1017).

Teismeeas emadel on võrreldes vanemas eas emadega palju ühiseid vajadusi, kuid samuti on neil ka vajadused, mis on seotud nende vanusega. See kehtib eriti alla 16-aastaste emade kohta. Teismeeas rasedad võivad kooli pooleli jätta, kuna ühiskonnal on suured ootused nende suhtes. Samuti võidakse neid hukka mõista või õppetööst eemaldada. Sotsiaalne surve võib neid sundida lahkuma (Pregnant Adolescents...2006: 16).

De Jonge uuris, millist abi teismelised emad on saanud. Tema uuringust selgus, et nii mõnigi ema oli õnnetu lapsepõlve pärast teadlikult või alateadlikult hakanud otsima viise, kuidas oma elu muuta. Isegi kui rasedus oli planeerimata, siis otsustasid kõik uurimuses osalenud 12 teismeeas ema ikkagi lapse saada, sest nad ei leidnud põhjust, miks nad ei peaks. 10 intervjueritavat 12-st tundsid ootamatut kohustust lapse sünniga

ja neil esinesid majanduslikud raskused. Kahel ei olnud neid raskusi, aga neid toetas kõrvalt ka partner (De Jonge 2001: 51).

Lapsehoid oli teismeliste emade jaoks kõige olulisem, kuna võimaldas neil töötada või kooliõpinguid jätkata. Enamik töötasid ajutiselt osalise tööajaga, kuna siis oli lihtsam kombineerida pereliikmete töögraafikutega ja alati leida keegi, kes hoolitseks lapse eest (Ibid.: 52).

10 naist 12-st väitsid, et nad ei teadnud midagi teenustest, mida nad saada võiksid. Üheksa ei olnud kindlad, millistele toetustele ja teenustele neil õigus on ning mida nende saamiseks tegema peab. Enamus neist ei olnud teadlikud, et on olemas spetsiaalsed tugigrupid teismeeas emadele. 11 ema arvasid, et on kasulik koguneda grupina, kes jagavad sarnaseid probleeme, kuna nad saaksid teineteist toetada. Üks ema oli sellele vastu, kuna arvas, et grupis hakatakse teda hukka mõistma ning et tekivad eelarvamused. Emad mainisid veel teisigi toetuse liike. Üheks oli võimalus kodust välja pääseda. Samuti peeti oluliseks, et grupis on inimesi, kes motiveerivad haridustee jätkamist või tööle minemist. Kodust välja minemisel tunnetati ka enesekindluse suurenemist (De Jonge 2001: 53).

Tugivõrgustiku roll omab olulist tähtsust. Eakaaslaste ja vanemate positiivne suhtumine aitab kaasa noore ema toimetulekule. Gruppi kuulumine tekitab emades tunde, et neist hoolitakse.

2. UURIMUS TEISMEEAS SÜNNITANUD EMADE TOIMETULEKUST

2.1. Probleemi olemus, uurimiseesmärk ja -küsimused

Teismeeas peaks noored rohkem tegelema asjadega, mis neile huvi pakuvad. Nad peaks huviringides käima ja sõpradega koos aega veetma. Paraku võib juhtuda, et teismeline tüdruk jääb lapseootele ja kuna nii tüdruk ise kui ka tema partner pole veel valmis pereeluks, siis partner võib kõrvalt lahkuda ning noor jääb oma murega üksi. Vanemad tavaliselt ei rõõmusta oma teismeeas tütre raseduse üle ning seega jääb ka sealt toetus puudulikuks.

Lõputöö eesmärgiks on uurida teismeeas sünnitanud emade emotsionaalset, ja majanduslikku toimetulekut, hariduse omandamisega seonduvat ning tugivõrgustiku rolli.

Uurimisküsimused, millele vastust otsitakse:

- Miks ei ole teismeeas tüdruk veel valmis emaks saama;
- Milliseid raskusi kogevad teismeeas emad;
- Millist toetust ja abi teismelised emad kõige enam vajavad ja kas nad ka saavad seda;
- Kuidas on teismeeas sünnitajad rahul lapsevanemaks olemisega.

2.2. Uurimismeetod ja uurimuse läbiviimine

Töö autor otsustas kirjutada lõputöö antud teemal, kuna oli 2013. aasta suvel praktikal ning seejärel tööl Caritas Pärnu perekeskuses.

Uurimus viidi läbi kvalitatiivse uurimusena. Kvalitatiivsed uuringud on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning viiakse läbi uuritavate loomulikus keskkonnas (Laherand 2008: 24).

Kvalitatiivse uurimisviisi puhul kasutatakse tavaliselt poolstruktureeritud intervjuusid, mis sisaldavad avatud küsimusi teemadel, mida uurija soovib käsitleda (Hancock jt 2009: 16).

Et rühma liikmed stimuleerivad ja toetavad üksteist sündmuste meenutamisel, võib fookusgrupi intervjuudest saada rikkalikumat infot kui üksikute intervjuueeritavate vastustest. Fookusgrupi intervjuud võimaldavad jälgida rühma dünaamikat ja probleemilahenduse protsesse (Flick 2006: 221).

Pattoni (2002, viidatud Laherand 2008: 220 vahendusel) definitsiooni järgi viiakse fookusgrupi intervjuu läbi väikese rühma inimestega mingil konkreetsel teemal. Patton peab fookusgrupi intervjuusid äärmiselt tõhusaks kvalitatiivsete andmete kogumise viisiks, mis võimaldab mingil määral kontrollida ka saadud andmete kvaliteeti. Rühma liikmed parandavad ja tasakaalustavad üksteist. Samuti saab kiiresti hinnata, mil määral on tegemist ühiste, jagatud seisukohtadega.

Diplomand koostas andmete kogumiseks intervjuu kavad (vt Lisa 1 ja Lisa 2). Küsimused, mida intervjuueeritavatele esitati, olid nii avatud kui ka suletud ja üks küsimus põhines skaalal ühest kolmeni. Kogutud andmed kodeeriti ning neid kasutati uurimuse empiirilises osas. Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 31. märts - 12. aprill 2014. Pärnus viidi läbi individuaalsed intervjuud, kuna Caritas Pärnu perekeskuses käivatel emadel oli tekkinud usaldus töö kirjutaja vastu. Tallinnas viidi läbi fookusgrupi intervjuu, kuna seal kohtusid emad töö autoriga esmakordselt ning grupis ühiselt vesteldes olid nad julgemad ning rohkem avatumad. Samuti viis töö autor läbi kaks ekspertintervjuud Pärnus ja ühe ekspertintervjuu Tallinnas, et saada asjakohasemat informatsiooni teismeeas sünnitajatest.

Töö autor võttis intervjuueeritavatega ühendust suhtlusportaalis *Facebook*, kuna seal on loodud noortele emadele mõeldud grupp, kus tugiisikud teatavad Caritase perekeskuses toimuvatest loengutest ning muudest teadaannetest. Respondente informeeriti eelnevalt

uurimuse sisust nii suhtlusportaalis individuaalselt vesteldes kui ka enne intervjuu alustamist.

Intervjuud toimusid poolte kokkuleppel enamasti respondentide kodus, aga ka töökohas. Intervjuud lindistati diktofoniga. Kõige lühem intervjuu kestis 20 ning kõige pikem 60 minutit. Salvestatud intervjuud transkribeeriti tekstina arvutisse kasutades programmi Microsoft Office Word 2007.

2.3. Valimi kirjeldus

Töö eesmärgi saavutamiseks viidi läbi 10 poolstruktureeritud intervjuud teismeeas sünnitanud emadega Pärnus, kolm ekspertintervjuud ning fookusgrupi intervjuu Tallinnas, kus osales neli inimest. Emad olid intervjuu andmise ajal vanuses 17 - 25 aastat ning esimese sünnituse ajal 15 - 19 aastat. Kümnel emal oli üks, kolmel emal kaks ning ühel emal kolm last.

Viis ema käivad koolis ja on jätkanud õpinguid. Üks neist otsib ka kooli kõrvalt tööd. Seitse intervjuueeritavat käivad tööl. Kaks ema on lapsehoolduspuhkusel ja kodused.

2.4. Uurimustulemuste analüüs

2.4.1. Üldandmed

Respondentide vastused on esitatud kursiivkirjas koos autori analüüsitud tekstiga. Teismeeas emad Pärnus on tähistatud tähekombinatsiooniga KP ja vastava numbriga. Fookusgrupis osalejad Tallinnas on tähistatud KT ja vastava numbriga ning ekspertintervjuud on tähistatud tähe E ja vastava numbriga.

Kõik intervjuueeritavad on seotud Caritase perekeskusega. Nii mõnigi oli intervjuu ajaks asutusega lepingu lõpetanud, kuid vastajate seas oli ka neid, kes siiaamaani aktiivselt osalevad noore vanema koolis või kes alles hiljuti on selle tugigrupiga liitunud. Alljärgnevas tabelis on välja toodud respondentide endi ja nende emade vanused esimese sünnituse ajal.

Tabel 2. Respondentide ja nende emade vanused esimese sünnituse ajal (autori koostatud).

Respondendi vanus	15	16	16	17	17	17	17	17	18	19	19	19	19	19
Respondendi ema vanus	19	24	25	19	18	26	23	16	26	30	-	22	28	22

Tabelist selgub, et nelja intervjueeritava emad olid samuti esimese sünnituse ajal teismeeas. Üks ema ei teadnud oma ema olemasolust midagi, kuna kasvas üles lastekodus ja elas ka kasuperes. Respondentide keskmine vanus esimese sünnituse ajal on 17,5 aastat ning nende emade keskmine vanus esimese sünnituse ajal on 22,9 aastat.

Töö autor küsis ämmaemandate käest, kui vana on olnud kõige noorem sünnitaja nende töö ajal ning selgus, et vanusteks on olnud 12, 14 ja 15 aastat, mis näitab, et on ka väga noori sünnitajaid.

Diplomand uuris ämmaemandatelt, mille poolest erineb teismeeas sünnitaja vanemas eas sünnitajast ning kuidas tuleb teismeliste rasedatele läheneda. Üks ämmaemand arvas, et erinevust ei ole, kuna kõik, kes tulevad sünnitama, on naised. Teised arvasid, et noor ei ole veel teadlik oma kehast ning et temaga peab rohkem sellest rääkima.

„Vanemas eas sünnitaja on natuke rohkem ette valmistunud ja teadlikum oma kehast. Noor sünnitaja ei ole nii teadlik oma kehast ja mis tema kehaga toimuma hakkab.“ E3

„Teismelist inimest tuleb võtta kui last ning tulebki õpetada nullist peale arusaamist oma kehast ja et ta hakkab emaks saama. See ongi kõige raskem, et saada aru, et sa ei ole enam teismeline, vaid pead vastanduma täiskasvanule. Hästi palju tuleb rääkida ja õpetada.“ E1

Teismelisele sünnitajale pakkusid ämmaemandad erinevaid lähenemisi. Üks arvas, et tuleb lapse tasemel läheneda, kuna teismeline on ise veel laps. Kaks ämmaemandat vastasid, et ei tee vahet, kas on teismeline või vanem sünnitaja, kuna mõlemad on tulnud sünnitama ning toetust vajavad nad kõik. Isegi, kui tulla juba mitmendat korda sünnitama.

„Noor sünnitaja vajab pigem julgustamist. Talle peab kinnitama, et keegi ei mõista teda hukka, et ta nii noorelt sünnitab ja väga palju toetust on vaja. Ja informatsiooni jagamist kindlasti on ka vaja. Nendega peab rohkem suhtlema. Emana ei ole väga suurt vahet, kas ta on nüüd 35 või 15.“ E3

„Võtame ikkagi nii nagu naist, kes sünnitab. Mulle tundub, et nad ei ole võib-olla suutnud veel seda hirmu ja infot endasse koguda. Nad on isegi avatumad ja kõik lähebki väga loomulikult. Nii palju, kui ma suudan, siis ma panen ennast nende tasemele. Ma võtan nii nagu ikka sünnitajat võtan. Igatiüks neist vajab tuge, ka see, kes tuleb 3ndat last sünnitama.“ E2

Teismeline ema siiski vajab rohkem informatsiooni rasedusest ja sünnitusest. Väga noor sünnitaja ei ole valmis emaks saama, kuna hilisemas elus võib tekkida tahtmine osaleda pidudel ja leida rohkem aega enda ning sõprade jaoks jaoks, kuna nooruses jäid nad sellest ilma ning pidid varakult hakkama vastutama lapse elu eest.

Uurimusest selgus, et neli ema planeerisid ja soovisid väga last saada. Üks ema, kes otseselt ei planeerinud, väitis, et nad partneriga mõtlesid lapse saamisele.

„Me mingi hetk mõtlesime, et tahaksime. Aga siis oli elu natuke keeruline ja see mõte jäi ära, aga siis tuli ikkagi.“ KP7

Üks intervjuueeritavatest vastas, et tegelikult soovis küll juba last saada, aga lootis, et jõuab enne kooli ära lõpetada.

„Mingil määral oli planeeritud. Soovisin lapsi saada, aga mitte nii kiiresti võib-olla. Me mõtlesime planeerida paari kuu pärast, aga tuli hoopis varem. Natuke rikkus lõpueksamid ära.“ KP1

Diplomand küsis spetsialistide käest, mida nemad arvavad, kui teismeline planeerib last juba üsna varases eas. Ämmaemandad olid kõik ühisel seisukohal, et nii noorelt ei planeeri veel keegi last ja et see võib olla noorte emade eneseõigustus tagantjärgi.

„Kui teismeline jääb rasedaks, siis on selge, et ta ei ole väga teadlik oma tervisest, oma võimalustest. Juba see, et ta jääb rasedaks, näitab tema ebateadlikkust, sest keegi ju ei

planeeri teismeeas omale rasedust. Nad ei ole valmis selleks raseduseks ega sünnituseks. Lapsel ei pea laps olema. Teismeline on noor inimene, kes peab sõpradega väljas käima ja armuma. Need on ikkagi juhtunud rasedused, need ei ole planeeritud. Ma arvan, et see on tagantjärele selline eneseõigustus endale ja oma suhtele. Loomulikus inimese psüühikas või arengus ei ole see veel vanus, kus sa oled valmis võtma vastutust enda eest, oma lapse eest. See on ka pereelu. Me ei saa vaadata naist ja last eraldi isast. See 17-aastane on ju reeglina ise alles ülalpeetav.“ E1

Planeeritud raseduse põhjuseks oli soov saada emaks, saada lapsi ning luua oma perekond koos partneriga.

„Kõige rohkem soovisime lihtsalt partneriga mõlemad last saada.“ KP5

„Ma ise tahtsin väga oma perekonda, mul ei olnud huvi edasi õppida. Partner oli piisavalt vana ja tema tahtis väga last ja siis me üritasime järjest ja olime kaua ka koos olnud.“ KP10

„Meil oli kindel soov last saada.“ KP9

Üks ema vastas, et partner oli lapse saamisest rohkem huvitatud, kuigi ema ise arvas, et veel on vara.

„Rohkem isegi soovis partner last saada. See tunne ehmatab ära, et meeletu vastutus ikka ja oli keeruline aeg ka ja mina arvasin, et me pole selleks veel valmis. Mees tõesti väga palus. Mul endal meeletut soovi veel polnud.“ KP6

Perekonna olemasolu on teismelise tüdruku jaoks oluline ning põhjus, miks nad soovisid nii varakult juba oma perekonda luua, võis olla see, et nad ei saanud kodust lähedust ja hoolivuse tunnet. Perekonnas võis esineda vägivalda või muid probleeme. Need tüdrukud tundsid, et neil on turvalisem olla koos partneriga ja nad teadsid, mida nad kindlasti tahavad oma lapsele pakkuda – kõike seda, mida nad ise kodust ei saanud.

Neli ema väitsid, et aborti nad poleks kindlasti teinud, kuid üks neist mõtles enne rasedaks jäämist, et see võimalus on olemas.

„Ma ei võtnud aborti arvessegi. Kui laps, siis laps.“ KP4

„Mul ei tulnud isegi kordagi mõttesse aborti teha. Sellesmõttes, et kui sa oma esimese lapsega teed aborti, siis sa lapsi ei pruugi enam üldse saada. See mõte oli minu jaoks päris kohutav.“ KT2

„Abort ei tulnud kõne allagi, et kuidas ma tapan oma lapse. Jäi alles ikka. Enne, kui ma enda lapse sain, siis ma kunagi olin ikka mõelnud, et abordi võimalus on, kui on vajadust, aga nüüd, kui ma vaatan oma last ja mõtlen, et kuidas on võimalik.“ KT1

Ühel intervjuueeritaval soovisid vanemad, et nende tütar aborti teeks, kuid laps jäi siiski alles.

„Ma olin ise selle poolt, et sünnitada, aga vanemad olid pigem need, kes tahtsid, et ma aborti teeks.“ KP2

Kolm ema oleksid teinud aborti, aga ühel ei lubanud tervis seda, teisel tekkis hirm abordi ees ning kolmas respondent oli abordi tegemisega hiljaks jäänud.

„Ei saanud aborti teha. Mul on vastuoluline veregrupp, et kui teen aborti, siis on võimalik, et ma ei saa enam kunagi last.“ KP3

„Ma ei julgenud aborti teha. Ma võtsin beebipille sel ajal, aga ikkagi jäin rasedaks.“ KP6

„Algul mõtlesin aborti teha, aga siis olin juba hiljaks jäänud. Kui ma mõtlesin aborti teha, siis ma ei teadnud, mis mind ees ootab.“ KT4

Üks respondent oli väga enesekindel alates raseduse teadasaamise hetkest ning teadis, et tahab lapse alles jätta.

„Ma viskasin mehele põhimõtteliselt testi näkku ja tema ütles, et koos tegime valmis ja koos kasvatame suureks. Kuna ma olen suure pere laps, siis alati saab hakkama. Isegi, kui öeldakse, et niikuinii jätan kooli pooleli.“ KT3

Töö autor uuris, millisesse perekonda emad ise sündisid, et teada saada, kas esineb seos selles, et emad, kelle vanemad elasid koos, elavad ka praegu partneriga koos (vt Tabel 3). Kaheksa ema vastasid, et nende vanemad elasid koos, kui nad sündisid. Neli ema vastasid, et nende emad oli üksikemad. Kaks noort ema ei osanud sellele küsimusele vastata.

Tabel 3. Intervjueeritavate ja nende emade perekonnaseis (autori koostatud).

Respondendi perekonnaseis hetkel	Respondendi perekonnaseis esimese sünnituse ajal	Respondendi ema perekonnaseis esimese sünnituse ajal
Vallaline	Vabaabielus	Ema ja isa elasid koos
Vallaline	Vabaabielus	Ema ja isa elasid koos
Vallaline	Vabaabielus	Ema ja isa elasid koos
Poiss-sõber	Vallaline	Ema oli üksikema
Poiss-sõber	Vallaline	-
Uus poiss-sõber	Poiss-sõber	Ema ja isa elasid koos
Vabaabielus	Vabaabielus	Ema ja isa elasid koos
Vabaabielus	Vabaabielus	Ema ja isa elasid koos
Vabaabielus	Vabaabielus	-
Vabaabielus	Visiitsuhe	Ema oli üksikema
Vabaabielus	Vabaabielus	Ema oli üksikema
Vabaabielus	Vabaabielus	Ema ja isa elasid koos
Abielus	Abielus	Ema ja isa elasid koos
Abielus (olukord keeruline)	Abielus	Ema oli üksikema

Neli ema, kelle vanemad elasid koos lapse saamise ajal, elavad samuti koos partneriga hetkel. Kolm ema, kes sünnituse ajal elasid koos partneriga, on praegu üksikvanemad.

Lähedaste reaktsioone oli erinevaid, kui tüdrukud teatasid oma rasedusest. Üldjuhul oldi alguses uudisest šokeeritud, kuid aja möödudes lepidi olukorraga.

„Šokeeritud alguses, aga hiljem olid lapse üle õnnelikud.“ KP3

„Nad ei osanud seda oodata. Ema arvas, et teen nalja, aga siis mõned kuud hiljem juba küsis, kas poiss või tüdruk.“ KP5

„Mu ema oli nädal aega šokis. Isa noogutas ja ütles, et ah okei küll ja teda jättis nagu külmaks.“ KP4

„Mu ema oli alguses hästi löödud, aga hiljem ütles, et võiksin mõelda abordi peale. Ämmale vist väga ka ei meeldinud see mõte, aga ta ei öelnud seda kunagi. Suunas mind rohkem oma jutuga, et võiksin minna aborti tegema.“ KP7

Üks respondent sai oma emalt väga suurt abi, toetust ja enesekindlust ning ei tundnud end kordagi raseduse vältel üksi.

„Mu ema oli väga õnnelik ja positiivne ja võib-olla see oli ka üks põhjusest, miks ma üldse kunagi rasedana ei mõelnud abordi peale.“ KT2

Kaks ema tundsid, et sõbrannad ei suhtunud nende rasedusse kuigi hästi ning neil olid eelarvamused nii noorelt emaks saamise suhtes.

„Mina sain sel hetkel aru, et mul ei ole õigeid sõpru, kui ma rasedaks jäin ja ma lõpetasin inimestega suhtlemise.“ KT3

Üks respondent visati kodust välja peale raseduse teatamist, kuid tal leidus sõbranna, kes oli suurimaks toeks talle sel perioodil ja on siamaani.

„Kui ema sai teada, et ma otsustan sünnitada, siis ta viskas mu kodust välja ja ma kaks kuud kodus ei elanud. Parim sõbranna toetas mind ja võttis mu enda juurde elama. Meil olid emaga väga suured tülid ja koolistress põhjustas mul tervisehäireid. Ma olin mitu päeva haiglas ja see ehmatas ema ära ja siis läksid asjad paremaks.“ KP8

Ühe respondendi ema ei uskunud, et tema 16-aastane tütar planeeris last juba mõnda aega. Noor tüdruk tahtis juba varakult oma perekonda luua, kuna ta tundis puudust kokkuhoidvast perekonnast ja teadis, mida soovib oma lastele pakkuda – hoolt ja armastust.

„Minu ema arvas, et ma ei olnud planeerinud, aga olime juba kolm kuud üritanud. Ma arvan, et mu keha taastus, sest ma enne tegin suitsu ja jõin ka ja sellepärast ma ei jäänud ka kohe rasedaks.“ KP9

Intervjuudes ämmaemandatega selgus, et teismelisel tüdrukul on üldjuhul harjumusi, millest peab loobuma, kui jäädakse rasedaks. Nendeks harjumusteks võivadki olla suitsetamine ja ebatervislik toitumine. Üks ämmaemand arvas, et kui suitsetamisest on veel võimalik kuidagi loobuda, siis toitumise muutmist tervislikuks on üsna raske muuta.

„Toitumise teema on kõige raskem. Rämpstoit, energiajoogid, mullijoogid jne.“ E1

Kui teismeline otsustab emaks saada, siis ta peab mõistma, et on oluline muuta oma toitumist tervislikumaks ning seda nii tema enda kui ka tema lapse pärast. Laps vajab samamoodi tervislikku toitu.

2.4.2. Emotsionaalne ja majanduslik toimetulek

Kaheksa ema tunnistasid, et neil oli hirm, kas nad üldse saavad hakkama kahe tähtsa asjaga samal ajal – lapse kasvatamine ja kool. Lapse eest hoolitsemine võtab väga palju aega, eriti alguses, kui ta veel väike on ning teismeline tüdruk ei tea, mis teda ees ootab, sest ta on ise alles noor ja vajab hoolitsust ning kui ta pole perekonnalt piisavalt lähedust ega toetust saanud, siis võib olla oht, et ta ei oska seda ka oma lapsele pakkuda.

„Ma ei kujutanudki ette, miuke see imikuga tegelemine on. Naljakas tunne oli, et kuidas ma ta riidesse panen või mis ma täpsemalt teen, kui tal mingid haigused on, et äkki ma ei saa sellega hakkama. Nüüd tean, et see tuleb kõik iseenesest.“ KP7

„Kas ma saan hakkama ja kas see, mida ma teen, on õige üldse.“ KT4

„Et äkki ei saa hakkama, see aeg oli segane ja ma olin 15. 8. klass oli käsil, et oli hirm, kas kooliga saan hakkama lapse kõrvalt.“ KP2

„Ta on ju nii väike ja habras. Mulle jõudis kõik see kohale, kui ma temaga koju jõudsin. Kõik see, mis mina valesti teen, siis peab tema kannatama. Kui annan talle valet sööki,

siis temal on gaasid ja tal on paha. Pigem see hirm, et ma teen talle halba oma otsustega.“ KP5

Neljal emal oli hirm, kas nad tulevad lapse kasvatamise kõrvalt majanduslikult toime ning kas nad suudavad pakkuda oma lapsele piisavalt head elu.

„Kõik see, et kui peaks midagi juhtuma, et me ei saa üüri maksimisega hakkama, et mis siis sellistes olukordades saab, kui väike laps ka veel on.“ KP7

„Võib-olla see, et elan üürikorteris ja majanduslikult ei ole nii kindlustatud ja võib-olla see mõjutab elu tegelikult, kui pole oma kindlat kohta.“ KP6

„Kuidas rahaliselt välja tuleb, kõik on nii kallis, siis ma muretsesin sellepärast, kas ma saan talle kõik asjad. Tahtsin lapsele parimat, ei tahtnud leppida suvalise asjaga, tahtsin uusi asju, voodit ja käru, muretsesin, kust nende jaoks raha saab.“ KP1

Kolmel emal esines väga suur sünnitushirm ning nad ei teadnud, kuidas see kulgema hakkab ja kuidas nad ise käituma peavad. Üks neist hakkas varakult sünnitusvalusid endale ette kujutama, kuid mainis, et talle meeldis oma hirmust teistele rääkida, sest nemad polnud seda varem kogunud.

Üks intervjuueeritav arvas, et pigem hirmutab foorumite lugemine ja sealt abi otsimine noori rasedaid, kuna seal on üldjuhul välja toodud negatiivsed juhtumid, mis mõjuvad teismeeas rasedale tugevamalt ning kuna see on periood, kus noorel pole veel välja kujunenud oma kindlaid põhimõtteid ja seisukohti, siis ta kinnistab teiste poolt räägitava jutu ja ei oska enam ette kujutada positiivseid olukordi.

Ühel emal oli raseduse ajal pidev hirm lapse tervise üle ning üks ema tunnistas samuti hirmude olemasolu, aga ei soovinud neist rääkida.

Kolm ema vastasid, et neil ei olnud ühtegi hirmu ning et neil polnud aega sellistele asjadele mõelda. Samuti ei olnud nad lugenud sünnitamise kohta Interneti foorumitest.

„Hirmusid otseselt ei olnud. Ma ei kujutanud ette, milline see olema peab. Ma olen inimene, kes võtab kõiki asju rahulikult ja läheb nii nagu läheb ja mis ma ikka teha saan. Ma ei stressa iga asja peal välja, et mis nüüd saab.“ KP4

Tulemuste analüüsist selgus, et emad on kogenud väga erinevaid raskusi ning peamiselt on kõige suuremaks raskuseks olnud materiaalne toimetulek.

„Toetused rahalise poole pealt. Ma sain algul ainult seda sotsiaaltoetust. Praegu ka peaksin tööle minema, aga raske leida, kui laps on, siis ei taha keegi võtta. Kui juba poodi lähed ja vaatad, mis üks asi maksab ja siis mõtled, et peretoetus on 19.18€ ja sellest ei tule ka välja lapsele riiete ostmine. Talvel kombekad, saapad, kindad, joped ja kõik asjad.“ KP5

„Rahalisi raskusi, sellesmõttes, et kui tahan midagi osta, siis enda asjad pean edasi lükkama. Lapse asjad on tähtsamad.“ KP1

Raskusi valmistab samal ajal koolis käimine ning lapsevanemaks olemine, kuna rolle on rohkem.

„Kindlasti oli raske koolis käia, et samal ajal õppida, olla naine, olla ema, olla õpilane ja siis veel sõbranna ka. Kõik need rollid, et seda oli palju.“ KP9

„Raske on asja balansseerida nii, et õpitud saaks. Kooliasjad kipuvad lohakile jääma.“ KP3

„Praegu võiks samal ajal koolis ja tööl käia, aga kuna olen samal ajal vanem, siis ilmselgelt. Ma proovisin, väga raske oli ja sellest ei tulnud midagi välja. Kõiki asju on nii palju korruga ja lihtsalt ei jõua.“ KP4

Üks ema vastas, et tema jaoks oli kõige raskem aeg mehega kooselu alustamine, kuna nad hakkasid alles üksteist tundma õppima.

„Esimesed eluaastad mehega koos elamine oli väga raske ja me õppisime alles üksteist tundma. Mis talle ei meeldinud, siis ta kohe ütles mulle selle halvasti välja. Ta surus mind alla. Ma oleks võinud teda ise ka rohkem tunnustada, et ta on tubli ja käib tööl.“

Nüüd me kiidame üksteist ja oleme üksteisega väga rahul. Kõige tähtsam on naise ja mehe vaheline suhe.“ KP9

Kahe ema jaoks olid magamata ööd väsitav periood, kuna öösel pidi kas õppima või ärkas laps üles ja siis pidi temaga tegelema. Noorel emal on veel eriti raske, kui last peab üksi kasvatama ja samal ajal on vaja koolis ning tööl käia.

„Suurim raskus oli magamata ööd, kuna ma käin koolis ja siis on palju neid öid, kus ma lihtsalt istungi kohvitass kõrval 24/7 üleval.“ KT3

„Laps ei maganud voodis ega kärus. Magamata olin kogu aeg, sest lapse isa väikse lapsega ei tegelenud. Põhimõtteliselt oli laps aastane, kui mina käisin tööl ja kasvatus oli kõik minu teha. Praegu samamoodi kõik on minu peal. Lapse isa võiks ka natukenegi aega pühendada lapsele. Vahepeal olin päris läbi, sest ühtki minutit ei saanud ka üksi olla. Üks nädal oli siuke, kus ma ei jõudnud temaga kogu aeg tegeleda ja siis ma avastasin, et tulid pahandused ja sõnakuulmatus. Nüüd on meil jälle see rutiin. Mul on kõige raskem see, et ta ei maga lõunat. Õhtuti pean õppima veel, kui lapse magama panen. Vahepeal olingi öötööl, jõudsin kell 5 hommikul koju ja siis sain 2 tundi magada ja siis ärkas juba laps.“ KP10

Teismeeas sünnitanud emad on tänavatel kohanud inimeste halvustavaid pilke ning sellega toimetulek nõuab vaimselt tugevat olekut ning enesekindlust.

„Kui sa oled noor ema, siis linna peal jalutades või bussis vanemate inimeste tähelepanu. Ükskord öeldi ka bussis, et noored emad on sellised, kes jätavad oma lapsed vanematele hoolitseda, et eelarvamused on neil.“ KP9

„Näiteks, kui bussis sõidan väikse lapsega, siis vanemad tädikased vaatavad sellise näoga, et mida ma umbes teen ja nõmedad kommentaarid, et ise olen alles laps.“ KP7

Üks intervjuueeritav arvas, et tema jaoks oli suurim raskus siis, kui lapse isa läks välismaale tööle, kuna siis pidi ta ise lapse kasvatamisega hakkama saama. Raskusi valmistas ka see, kui pidi ootamatult hakkama vastutama teise isiku eest.

Uurimusest selgus, et 10 ema on väga rahul lapsevanema rolliga ja nad ei vahetaks seda tunnet mitte millegi vastu.

„Ma ei kujutaks ette, milline mu elu oleks ilma lasteta. Ma ei olnud just kõige korralikum inimene.“ KP4

„Vahel ikka on närv must, aga ma ei vahetaks oma otsust millegi vastu.“ KP5

„Lapsed õpetavad meeletult kannatlikkust, mida mul enne võib-olla ei olnud.“ KP7

Üks ema vastas, et ta elus on palju rolle, aga ta on suutnud leida tasakaalu ning täidab igat rolli nii hästi kui võimalik.

„Mul on praegu kõik tasakaalus. Ma olen ema, naine, sõbranna, tütar. Neid rolle on palju, aga ma olen need kõik suutnud oma ellu ära mahutada. Ma ei ole midagi pidanud millegipärast kaotama. Kui ma olen ema, siis sama hästi olen ka sõbranna.“ KP8

Kaks ema leidsid, et emarolliga kohanemine on olnud päris raske. Üks ema vastas, et ta muidu on rahul, kuid oleks kergem, kui ka partner kõrval oleks.

Üks respondent vastas, et raske on emarolli pakkuda kõige vanemale lapsele, kuid ta üritab anda endast parima, sest armastus laste vastu on suur.

„Ma olen väga rahul keskmise ja viimase lapse rolliga, aga esimesele lapsele emarolli pakkuda on raskem, samas kergem, et ta saab vanemaks. Ma ikkagi üritan palju rääkida. Mulle meeldivad lapsed ja ma tunnen, et tahaks veel väga lapsi saada ja kolm last on minimaalne.“ KP9

Noored emad naudivad kõik lapsega/lastega koosolemist ja neil on tore näha, kuidas laps areneb iga päevaga.

Emotsionaalset tuge saavad noored emad peamiselt oma elukaaslaselt, emalt ja sõbrannadelt. Veel nimetati emotsionaalse toe pakkujateks isa, õde, venda, vanaema, onu ning mehe ema. Üks respondent lisas, et sõbrannasid tuleb väga valida ja kõiki ei saa usaldada.

Diplomand uuris, kas noored emad on end vahel tundnud üksildasena. Sellele küsimusele vastati erinevalt. Seitse ema ei ole end üksildasena tundnud ning üks neist lisas, et loodab, et ei tunne seda ka siis, kui nad perega maale kolivad. Vastaja mure oli pigem selles, et sõbrannasid on liiga palju, kes tahavad suhelda.

„Ma loodan, et kui me nüüd maale elama lähme, siis ma seal ka ei tunne ja seal on külaselts, kuhu meid oodatakse. Mul on juba pigem mure selles, et ma ei jõua end kõikide sõbrannadega jagada.“ KP9

Teised emad tunnistasid, et on tundnud üksildust ning kaks neist tunnevad seda ka praegu. Üks neist tunneb puudust lähedastest ning teisel on raskusi uues töökohas kohanemisega ning ta tunneb, et teda ei võeta seal eriti omaks.

„Kui laps sündis, siis olid mõlemad vanemad ja lapse isa, aga nüüd ei huvita mitte kedagi. Ta on öelnud küll paar korda ja öösel helistanud, et ma olen väga tubli ema ja kasvatan hästi, aga see tuleb ainult purjuspeaga. Vanema õega me lihtsalt ei klapi ja ei oska suhelda.“ KP10

„Töö juures alles kohanen, kuna mul on suur perekond ja oleme harjunud omadega koos olema. Tööl ei saa mure korral kellegi poole pöörduda, sest töökaaslased ei ole toredad.“ KP1

Viis ema arvasid, et ei ole stressi veel kogenud. Kaks ema tunnistasid, et on stressis pidevalt ja just väikese lapse kõrvalt.

„Sageli. Pigem just väiksema lapsega. Ma ikka proovin kasvatada teda samamoodi nagu esimest last. Ma proovin järjekindel olla, aga ta istub mulle veel rohkem pähe.“ KP7

Neli ema tundsid, et olid stressis kooli ajal, kui pidi samal ajal õppima ja lapsega tegelema, kuid üks neist leidis lahenduse, kuidas stressi vastu võidelda.

„Kooli ajal tundsin, aga enam ei tunne. Siis oli palju asju teha ja lapsed väiksed ja ei lasknud õppida.“ KP6

„Kooli ajal tundsin rohkem, aga leidsin sellele lahenduse, et kui ma hakkasin trenni tegema, siis ei ole aega stressata. Sealt tuleb energiat, jõudu ja tahtmist.“ KP8

Üleväsimuse tunnet ei olnud viiel emal, kuid nii mõnigi neist mainis, et see oli pigem lapse esimestel elukuudel ning siis, kui pidi koolis käima. Kaks ema vastasid, et on vahel tundnud üleväsimust, kuid neli ema vastasid, et tunnevad seda tihti. Üks ema vastas, et tunneb end üleväsinuna, kui on pingelisemad perioodid. Üks respondent lisas, et neil võiks partneriga kahekesi rohkem vaba aega olla, aga kuna nende vanemad on ka nooremas eas ja käivad tööl, siis pole ka neil aega last/ lapsi hoida.

„Kui kõik asjad tulevad kokku, siis tulebki tunne, et ei jõua enam. Me võiksime saada rohkem puhata lastest. Kuna meil on noored vanemad, siis neil ka omad tegemised ja naudivad oma aega. Kooskäimist mehega on väga vähe ja see on suhtele halb.“ KP7

Seitse ema ei pea lapsega/lastega tegelemist liigseks koormuseks. Üks neist arvas, et pigem on mehega raskem kui lapsega.

„Lapsega on väga tore, kui elukaaslane ei teeks seda vahel nii raskeks. Mees tahab tähelepanu ja ta ei saa minust aru. Eks tal ole ka omad mured, tuleb leida kompromiss. Raseduse ajal ütles mees tihti, et tema pole süüdi, et mehed ei saa last kanda, ta oleks võinud rohkem toetada mind sellel hetkel.“ KP1

Kaks ema rõhutasid, et kooli ajal on lapsega raskem hakkama saada, kuna laps nõuab tähelepanu, aga emal on vaja koolitöödega tegeleda.

„Samas ma ei saa seda laste kaela ajada. Ise tahtsin kooliasjad kaelast ära saada ja siis läks kõiki asju liiga paljuks.“ KP6

„Kui siis ainult mõni hetk on tunne, et ma ei saa sellega hakkama, kui vaja kiri saata või koolis mõni töö ära teha. Kui lükkan ukse kinni, siis ta ei saa aru sellest, ikka tuleb ja tahab tähelepanu.“ KP5

Neli ema pidasid lapsega tegelemist kurnavaks ning imestasid, kust saada seda energiat. Emad olid seisukohal, et nad siiski võtavad ennast kokku pingelistel aegadel ning annavad endast parima lapse kasvatamisel.

Üks ema tunnistab, et vahel ta on saanud laste peale kurjaks, kui nad väga väsitavalt mõjuvad, kuid siis on ta aru saanud, et tema käitumine polnud õige ning ta on lastega rääkinud oma tunnetest. Samuti jätab noor ema vahepeal kordamööda ühe lapse lasteaiast koju, et saaks iga lapsega ka individuaalselt tegeleda ning siis ei pea lapsed tundma, et ema armastab nende õde või venda rohkem.

„See lasteaed on jumala õnnistus. Vahest jätan ühe lapse koju, vahest teise, et nad saaksid minuga kahekesi ka olla. Kui lapsed koju jõuavad, siis kõik tahavad midagi, sellesmõttes hästi armas. Ma ei pea lastega tegelemist kohustuseks. Elu eesmärk ongi lapsed, et kui ma pean seda raskuseks ja koormaks, siis mis mõte sel üldse on. Eks ikka vahest saan kurjaks, aga siis olen kuri enda peale ja üritan lastele selgeks teha tunnetega.“ KP9

Töö autoril tekkis huvi, kas noored emad tunnevad, et neilt oodatakse emana liiga palju. Kaks ema ei osanud sellele küsimusele vastata ning 10 ema vastasid, et ei ole seda kordagi tundnud. Üks neist lisas, et pigem ootab elukaaslaselt liiga palju. Kaks ema vastasid, et tunnevad seda päris palju.

„Päris sageli viimasel ajal. Mees ei pea koristama, ei pea süüa tegema, vahel ikka aitab, aga rohkem kohutusi on ikka minu kaelas.“ KP1

Üks ema vastas, et teised inimesed on tulnud õpetama, kuidas ta peaks oma last kasvatama, aga ta ei ole sellest välja teinud ning teab, et igas peres on omad reeglid ja kasvatusmeetodid.

Uurides, milliseid viise kasutavad emad pingete maandamiseks, selgus, et kõige enam minnakse värske õhu kätte jalutama või tehakse trenni. Samuti nimetati veel muusika kuulamist, ema või sõbrannaga rääkimist, vannis käimist, lugemist, filmide vaatamist, magamist ja vaiba kloppimist. Üks ema vastas, et ei maandagi oma pingeid, kuna pole selleks aega ja ta lihtsalt liigub elus edasi. Üks respondent mainis, et elab pigem oma emotsioonid välja ja ei lase pingetel tekkida.

„Ma olen ära õppinud, et ma räägin asjadest enne ja ei lase pingetel tekkida. Ma räägin kõik oma emotsioonid välja ja siis saan teistelt tagasisidet nende vaatenurgast.“

KP5

Noored emad tunnevad vahel väsimust ning kõige rohkem on seda tundnud kooli ajal, kuna noor üritab samal ajal sobitada end mitmesse rolli (ema, õpilane, elukaaslane, tütar, sõbranna) ning lõpuks mõjub see talle kurnavalt. Vanemas eas sünnitajal on kool lõpetatud ning tema elus on neid rolle sellevõrra vähem.

Kuus ema elasid raseduse ajal oma ema või mõlema vanema juures. Kaheksa ema elasid koos elukaaslasega ning üks respondent elas koos mehega vanaema juures. Kolm ema elavad ka praegu vanematega ning seitse ema elavad elukaaslasega. Üks ema elab sõbrannaga, üks vennaga, üks venna perega ning üks ema kasvatab last üksi.

Diplomand uuris emadelt, kes lapse isaga koos ei ela, kas lapse/laste isa poolt tulev rahaline toetus on regulaarne või ebaregulaarne. Kaks ema vastasid, et saavad lapse isalt regulaarset toetust iga kuu. Kolm ema vastasid, et nad ei ole lapse isalt mitte midagi saanud ning üks ema vastas, et toetab küll, aga ebaregulaarselt.

„Alimendid mõni kuu tulevad, mõni kuu mitte. Kohtuga on peal, aga nüüd on seadused nii, et kohus ei saa võtta iga kuu automaatselt ära või siis riik ei maksa enam lapse isa eest, et pärast lapse isalt võtta.“ KP10

Töö autor uuris, kui suur on emade keskmine kuu sissetulek ning kes maksab elamiskulude eest. Tulemustest selgus, et isegi, kui ema palk tundub suur ja koos elukaaslase palgaga veel suurem, siis see ei tähenda, et raha alles jääks.

„Emapalk oli 289€, alimendid ja tööpalk umbes 700€. Ma maksan ema maja ja see summa on päris suur ja mul ei jää ka mitte midagi järgi.“ KT2

„Summa võib tunduda suur, aga kui maksta üür ja muud kulud, siis ei jää ju mitte midagi kätte.“ KT4

Kuuel emal on sissetuleku suuruseks ligikaudu 400€ ning kahel emal 200-300€ vahel. Kaks ema peavad hakkama saama peretoetuse summaga, kuid ühel neist lisandub sellele

ka elukaaslase kuupalk ning teine respondent elab vanematega ning saab lisaks ka kodust majanduslikku toetust.

Elamiskulude eest maksab üldjuhul elukaaslane, aga kui ema käib tööl või saab toetust, siis makstakse kulude eest koos. Üks ema jagab kulud vennaga pooleks ning kolm ema maksavad elamiskulude eest ise.

Seitse ema saavad lastetoetust 19,18€. Kaks ema saavad vanemahüvitist kuni 1,5 aastase lapse puhul ning üks ema saab vanemahüvitist alates 1,5 aastasest lapsest. Kaks ema saavad ka toimetulekutoetust ning üks üksikvanematoetust.

Noored emad on oma pere majandusliku toimetulekuga rahul, kuid vastati, et võiks paremini minna.

„Saame hakkama, aga tahaks natuke rohkem teha. Tähtsamad asjad saavad tehtud, aga tahaks rohkem raha meelelahutusele panna. Me peaks ise rohkem oma kulusid üle vaatama.“ KP7

„Võiks paremini toime tulla, kui poleks nii palju kulutusi. Meil pole õnneks järelmakse ja meile ei meeldi end asjadega üle küllata, aga oluline oleks tervislik toitumine ja puhtad riided.“ KP1

Kuuemal emal ei olnud laenukohustusi ja üks respondent vastas, et on lähedaselt isikult laenu võtnud, kuna pole soovinud end pangaga siduda. Neli noort ema on võtnud laenu ning kahel on plaanis seda teha. Kui emadel tekib majanduslikke raskusi, siis enamasti pöördusid nad vanemate poole, aga nii mõnigi lisas, et üritab ise hakkama saada. Kaks ema vastasid, et neil pole raskuste korral kellegi poole pöörduda. Üks respondent vastas, et sõprade poole ei pöörduks, kuna vanemad mõistavad neid paremini.

„On tekkinud raskusi, oleme abi saanud ja oleme tagasi maksnud. Me sõpradelt ei taha laenu võtta, pereliikmed saavad paremini aru. Sõpradel võivad tekkida arvamused, et me ei saa hakkama.“ KP1

Järelmaksud ja muud arved võtavad üsna suure summa igakuisest sissetulekust ning lisaks on palju kulutusi ka lapsega seoses. Emad, kes elavad koos partneriga, on majanduslikult paremini kindlustatud, kui emad, kes peavad last üksi kasvatama.

2.4.3. Toimetulek kooliga

Sotsiaalse toimetuleku üheks oluliseks väljundiks on suhted kooliga. Kui noor tüdruk jääb rasedaks ja otsustab jätkata haridusteed, kuid kool suhtub temasse eelarvamustega ning halva eeskuju pakkujana, siis teismeline võib tunda end sotsiaalselt tõrjutuna. Sotsiaalse võrgustiku olemasolu on vajalik kõigile noortele, kuna noort mõjutab enim eakaaslase hinnang.

Haridustase on teismeeas sünnitanud emadel erinev. Kuuel emal on ametlikult põhiharidus. Kolmel emal on hetkel keskharidus omandamisel ning üritavad lapse kasvatamise kõrvalt koolis käia. Kahel emal on keskharidus olemas ning kaks on saanud keskerihariduse. Ühel emal on hetkel rakenduskõrgharidus omandamisel.

11 ema käisid koolis, kui jäid rasedaks. Neist kaks õppisid 8. klassis, kolm 9. klassis, kolm 10. klassis ja kolm 12. klassis. Kaks tüdrukut olid kooli juba eelnevalt pooleli jättnud. Küsides neilt, miks nad olid haridustee katkestanud, kui polnud veel teadlikud oma rasedusestki, vastas üks respondent, et soovis kiirelt hakata elama koos partneriga perekonna loomise eesmärgil. Üks intervjuueeritav katkestas kooliõpingud armumise tõttu.

Kaheksa ema ei jättnud kooli pooleli, vaid üritasid lapse kõrvalt samal ajal ka haridusteed jätkata. Neli neist käivad ka praegu koolis.

„Ei katkestanud. 1. kursus olin rase, 2. kursuse käisin lapse kõrvalt ja 3. kursus olin jälle rase ja 4. kursus käisin ka lapse kõrvalt koolis. Ma tegin endale väga kindlaks, et ma ei jäta pooleli. Tänu noore ema kooli lapsehoiule sain käia.“ KP9

Üks ema teatas, et jättis kooli pooleli, kuna eriala ei sobinud talle ja ühel respondentil esines probleeme klassikaaslastega.

„Eriala ei sobinud. Ma oleks niikuinii pooleli jättnud, aga siis oli rohkem põhjust.“ KP6

„Klassikaaslastega olid probleemid, sellest ma ei räägi täpsemalt.“ KP10

Seitsmel respondendil ei mõjutanud rasedus oluliselt nende kooliskäimist. Mõnel esines väsimust, aga vähe. Üks ema arvas, et koolivahetus mõjutas tema elu, kuid mitte rasedus.

„Seni kaua käisin ikka koolis, kuni ära sünnitasin. Nädalavahetusel sünnitasin ja pärast seda rohkem kooli ei läinud. Väsimust ei olnud, kuna oli internaatkool, siis tunnid said läbi ja sain magama minna.“ KP4

„Rasedus ei mõjutanud, ikkagi oma otsused mõjutasid, et kooli vahetasin, see oli hästi kehv valik. Oleks pidanud jääma sinna, kus olin, aga ema tahtis, et tuleksin mandrile, käisin Kuressaares koolis.“ KP1

Üks ema tundis hirmu eelarvamuste ees ja kuna ta polnud klassikaaslastele rääkinud oma rasedusest ning keegi polnud ka sellest aru saanud, siis ta arvas, et ei peaks osalema üritustel.

„Alguses mitte midagi, sest keegi ei märganud seda. Pärast kui kool oli lõpetatud, siis ma lõpupeole ei läinud, sellepärast, et mul tuli juba kõht ette. Ma olin enda vastu ebaaus ja lihtsalt istusin kodus.“ KT2

Seitse ema ei kogenud koolis raskusi raseduse ajal. Üks ema vastas, et see aitas õppimisele isegi paremini kaasa ning ta hinded paranesid. Kahel emal esines koolis raskusi, kuid üks neist ei soovinud läbielatud keerulistest aegadest rääkida ning teine tundis pidevalt väsimust ning tal olid raskused keskendumisel. Küsides, kas ja kuidas ema väsimusest võitu sai, vastas respondent, et ei saanudki.

„Ma võisin magada nii palju kui tahtsin, aga ikka olin väsinud. Eksamid olid suhteliselt kehvad ja õppida oli raske.“ KP5

Üks ema teatas oma rasedusest klassiõele, keda usaldas kõige rohkem klassis, kuid klassiõde hakkas sellest ka teistele rääkima ning lõpuks sosistasid klassis kõik.

„Üks klassiõde hakkas sosistama ja siis oli näha, kuidas ülejäänud klassiõed vaatasid ja sosistasid. Neil oli häiriv uudishimu.“ KP8

Noor ema vastas, et ta ei võtnud sosistamist halvustava tagarääkimisena, vaid pigem ajas teda teiste uudishimu naerma ning ta ei teinud sellest välja.

Neli ema ei rääkinud koolis kellelegi oma rasedusest. Emad, kes otsustasid rääkida, said eakaaslastelt erinevaid reaktsioone ja arvamusi.

„Natuke šokk oli. Nende jaoks oli imelik, kui olid nende eakaaslane ja jäid rasedaks. Etteheitmisi ei olnud.“ KP4

„Kui teada said, siis oli šokk ja tuli palju kurjasid kirju, et mis mul viga on ja ma ei saa hakkama, et toetust ei saanud nende poolt.“ KP1

„Osadel oli see, et nii noor, aga teistel oli jällegi, et nii lahe, et erinev oli.“ KP2

Nelja noore ema raseduse üle pigem rõõmustati ja sooviti õnne.

„Meie klassis oli kooli jooksul kõige rohkem rasedaid tüdrukuid. Väga hästi suhtusid.“ KP9

Üks ema mainis, et klassiõde oli tema juures märganud muutusi, kuid kuna ta polnud klassis kellelegi rääkinud oma rasedusest, siis ta otsustas põhjenduseks midagi muud välja tuua.

„Nad ei teadnud. Üks sõbranna tegi mulle märkuse, et olen koolis palju sööma hakanud, aga leidsin vabanduse, et ma ei jõua enam hommikuti kodus süüa.“ KT3

Viiel emal olid klassijuhatajaga väga head suhted. Nad toetasid ja suunasid noori tüdrukuid.

„Õpetajad olid väga toetavad, on endiselt. Kui vaja midagi teha, siis lasevad mind ära ka. Olen tundide ajast käinud arstide vastuvõtul.“ KP3

„Klassijuhataja oli väga lahe. Ta ütles: „Oh, ma saan ju põhimõtteliselt vanaemaks.“ KP8

„Ta hakkas mulle kohe rääkima sellest noore vanema koolist.“ KP6

„Üks õpetaja tuli tundi andma ja ütles, et ei julge tulla, kuna kardab, et jääb ise ka rasedaks.“ KP9

Üks ema soovis kooli vahetada, kuid uues koolis suhtuti temasse eelarvamustega

„Kutsekas oli õpetajatel suur eelarvamus selle vastu, et liiga noor, tulen veel teisest koolist üle, üks õpetaja konkreetselt ütles mulle, et ma läheksin sinna kooli tagasi, kust tulin, et nemad ei taha rasedaid õpilasi sinna, et see näitab teistele õpilastele halba eeskujut.“ KP1

Töö autor soovis teada, kui võrd on noored emad rahul koolis pakutava seksuaalharidusega ning milliseid teadmisi nad koolist on saanud. Tulemustest selgus, et teadmised on üsna kesised ning koolis räägitakse üldse mitte või vähe seksuaalsusega seonduvast.

„Üldse ei ole rahul. Meil ei õpetatud kondoomi pealepanemist. Põhikoolis küll mitte. Need teadmised ei tule tegelikult koolist.“ KT2

„Meile väga ei räägitud. Käsitöö õpetaja meil salaja näitas, kuidas kurgile kondoomi peale panna, aga muidu ma ei mäleta, et sellest oleks rohkem räägitud.“ KP5

„Ei ütleks, et see väga midagi head oli. Sellest ikka räägiti vähe, et sellised põhiasju ainult.“ KP7

„Ma ei mäleta küll, et ma midagi oleks saanud koolist ja ma käisin tundides kohal. Targemaks ma seal ei saanud.“ KP10

Üks respondent teatas, et pigem saab teadmisi Caritase noore ema koolist, kuid mitte koolist.

„Ma ei mäleta sellel teemal eriti midagi. Nii üldine ja nii vähe. Pigem ikka noore ema kool, see on spetsialiseerunud noortele emadele ja sealt võid kõike küsida ja loenguid saad. Koolile ma väga ei loodaks.“ KP9

Kaks ema olid rahul koolist saadavate teadmistega ning üks neist mainis, et selle teema üle naerdakse rohkem.

„Üldiselt oli piisavalt, aga see on selline asi, mille üle itsitatakse.“ KP6

Üks intervjuueeritav fookusgrupi intervjuust lisas, et peamiselt räägitakse tunnis üldistest asjadest ning mehe ja naise kehaehitusest. Põhikooli lõpus räägiti alles kaitsevahenditest.

„Seal lihtsalt õpetatakse naise ja mehe keha ja seda, et keegi ei tohi sind puutada, kuni sa ise nõus ei ole. Ja see on kõik. Kõigepealt räägiti 5. klassis inimeseõpetuse tunnis, kui hakati kehadest rääkima ja siis tuli alles 9. klassis, kui räägiti kaitsevahenditest.“ KT3

Põhikooli ajal jäävad juba paljud tüdrukud rasedaks ning seetõttu oleks vajalik rääkida kaitsevahenditest juba varasemates klassides, et ennetada rasedust teismeeas.

2.4.4. Tugivõrgustiku roll

Sotsiaalne tugivõrgustik on teismeeas sünnitanud emade jaoks väga tähtis. Kui võrgustik puudub, siis on teismelisel raske hakkama saada, sest pole kedagi kõrval, kes neid julgustaks. Noorte jaoks on eriti oluline eakaaslaste arvamus, kuna see innustab neid edasi tegutsema.

Üheksal emal oli raseduse vältel peamiseks toetajaks elukaaslane. Ka oma ema peeti üheks oluliseks abistajaks. Ühel respondendil oli raseduse algul toetajaks partner, kuid raseduse lõpus ema. Kaks ema vastasid, et neil olid sõbrannaga kõige lähedasemad suhted. Abistajateks oli veel lähedasi – õde, vend, vanaema, vanaisa, onu, mehe vennanaine ja mehe õde. Kaks ema pidasid heaks toetajaks ämma. Üks ema vastas, et on ise pidanud endale toeks olema, kuna raseduse ajal olid sõbranna ja ema toeks, kuid sõbranna kolis ära ja ema jäi raskelt haigeks.

„Mina ise. Raseduse ajal oli mul üks sõbranna, aga nüüd ta läks Inglismaale ja teda nagu enam ei ole. Praegu ema mulle enam toeks olla ei saa, et nüüd olen hoopis mina talle toeks.“ KT2

Töö autorit huvitas, millist tuge peavad kõige olulisemaks ämmaemandad. Vastustest selgus, et perekonnal on kõige tähtsam roll teismelise elus ning kui suhted perekonnaga ei ole head, siis on oluline, et noorte elus leiduks usaldusväärne isik, kellega oma muredest rääkida.

„Kui perekond ei toeta ning mõistetakse hukka või teismeline on keeldunud aborti tegemast ja on hambad ristis ise raseduse alles jätnud ning kui perekonna tuge pole, siis on väga raske ja tuleb siitpoolt palju rohkem toetada. Teismelise enda jaoks on see ka väga raske, kuna ta jääb kahe risttule vahele.“ E1

„Et oleks inimene, kelle poole ta julgeks pöörduda ja kellega avameelselt rääkida. Ükskõik, kas see on siis ämmaemand või keegi omadest. Ideaalne oleks, kui oleks lapse isa ka.“ E2

Üks ämmaemand arvas, et oluline on emotsionaalne tugi ning informatsiooni andmine, kuna nii noorel sünnitajal puuduvad kogemused ning ta vajab rohkem vastuseid tervist puudutavatele küsimustele.

„Emotsionaalset tuge ja mis puudutab ka tervise küsimusi. Neil on rohkem küsimusi igasuguste tervislike asjade kohta. Nad vajavad väga täpset lahti seletamist, sest neil ei ole ettekujutust paljudest asjadest, kuidas ja mida teha, mis vanematel emadel on.“ E3

Igapäevaselt on seitsmel emal laste kasvatamisel abiks elukaaslane. Emalt saavad toetust ja abi kolm teismeeas sünnitanud ema. Kolm ema pidasid sõbrannade poolt pakutavat toetust oluliseks ning üks ema mainis, et vend ja vanaema on toeks, kuid muidu on ta ise endale toeks. Kaks ema vastasid veel, et pigem üritavad nad ise hakkama saada.

Uurides emadelt, millist abi nad lähedastelt on saanud, selgus, et peaaegu kõiki emasid on toetatud nii emotsionaalselt kui ka materiaalselt. Üks ema vastas, et pole majanduslikku abi vajanud.

„Mees on kõige suurem tugi. Materiaalset ja emotsionaalset toetust saan. Turvatunne ja hästi suur usaldus on mehega.“ KP9

„Kõike saan, emotsionaalset ja materiaalist, ema ja onu käest olen saanud materiaalist abi, kui on olnud korteri üürimine, siis on sissemaksed nii suured olnud.“ KP1

„Nii moraalist kui füüsilist. On, kelle peale loota. Tead, et ei ole üksinda. Kui on mure, siis saab rääkida.“ KP8

Partneri olemasolul on suur tähtsus, kuna siis saab kaaslasega vastutust jagada. Last üksi kasvatades on suurem oht üksildustunde ja stressi tekkimiseks.

„Materiaalist ka kindlasti, sest koos on ikka kergem kui üks. Endale on ka vahest vaja ka eemale saada laste jonnidest, siis on hea lapsed anda mehele ja saab ise välja minna, kasvõi jalutama minna pooleks tunniks. Hästi oluline on, kui partner on kõrval.“ KP7

Kuus ema saavad pereliikmetelt abi seoses lapse hoidmisega ning ühel emal on väga lähedased suhted oma ema ja isaga ning seega veedab laps palju aega vanaema ja vanaisa seltsis. Samuti mainisid mõned emad, et vanemad aitavad aegajalt ka rahaliselt toime tulla.

„Ema hoiab last kooli või praktika ajal. Rääkida saab ka temaga, aga pigem ta rohkem hoolitseb lapse eest.“ KP3

Noores eas sünnitanud emad üritavad olla tugevad ning lapse kasvatamisega ise hakkama saada, kuid tihtipeale nad ei mõista, et lähedaste olemasolu ja nende nõuanded on väga vajalikud.

Respondentidel paluti hinnata skaalal ühest kolmeni, kuivõrd nõustuvad nad lähedaste poolt pakutava abiga rasedusaegsel perioodil. Skaalal tähistas üks, et nõustub väga ja kolm tähistas, et ei ole üldse nõus. Keskmise hinnangu ema poolt saadud abile oli 1,3 punkti. Pärnus olid intervjueritavad ema poolt pakutava toetusega üldjuhul väga rahul, kuid fookusgrupi intervjuus osalejad olid enam-vähem rahul. Neli ema ei pidanud partneripoolset toetust rahuldavaks, kuid ülejäänud olid enamasti väga rahul.

Fookusgrupi intervjuus osalejatest ei olnud mitte keegi rahul sugulaste poolt pakutava abiga, kuna see puudus. Pärnu intervjueritavatest suhtlesid kolm ema sugulastega

tihedamini, kuid kuus ema ei pidanud nende toetust rahuldavaks ja mainisid, et pigem on perekond olulisem. Üks respondent Pärnus vastas, et ei suhtle üldse sugulastega.

Üheksa ema nõustusid väitega, et sõbranna(d) oli(d) neile toeks raseduse ajal ning et nad ei pidanud sõprussuhtest puudust tundma. Neli ema olid enam-vähem nõus selle väitega, kuid üks ema mainis, et sõbrannad hakkasid temasse teistmoodi suhtuma ning peale ema tal kedagi teist lähedast isikut kõrval ei olnud.

Üheksa ema olid rahul klassijuhatajaga, kuid kahe respondendi klassijuhatajad suhtusid neisse eelarvamustega. Ükski ema ei tundnud vajadust, et oleks pidanud pöörduma kooli sotsiaalpedagoogi või psühholoogi juurde. Üks intervjueeritav nimetas ootamatuks abistajaks sotsiaaltöötajat.

„Sotsiaaltöötaja. Ta kuulis koolis oma tütrelt minu rasedusest, siis ruttu hakati asja ajama. Ta on aidanud mul igasuguseid pabereid korda ajada, et saaksin lapse oma nimele ja et mul kõik hästi oleks.“ KP3

Diplomand uuris, kuidas sattusid noored emad Caritase perekeskusesse ja millist abi ning toetust nad sealt saanud on. Perekeskuse kohta jagasid infot nii klassijuhatajad, sõbrannad kui ka teised noored emad. Mõnel teadis ka ema, et on loodud tugigrupp noortele emadele.

„Klassijuhataja saatis meili peale, et noorte emade grupp saab kokku ja me läksime koos sõbrannaga sinna.“ KP9

„Ma olin ühe emaga enne tuttav ja me polnud ammu näinud ja ta nägi facebook'is, et ma olen rase ja siis ta hakkaski mulle rääkima Caritasest.“ KP7

Caritase perekeskusesse koos sõbrannaga minnes tunneb noor ema end turvalisemalt ning kui ta külastab asutust koos lapsega, siis on oluline, et ema tunneks end seal keskkonnas kaitstuna, kuna hirme tunnetab ka laps ja lapsel ei ole hea seal, kus ema end ebamugavalt tunneb.

„Koolis räägiti. Üks sõbranna, kes siin käis juba, võttis mu kaasa. Üksi ei oleks julgenud tulla.“ KT2

Kaks ema leidsid infot perekeskuse kohta Interneti teel ning üks ema kuulis asutusest lastekaitsetöötaja kaudu.

„Hakkasin internetist otsima lastehoide ja sealt kuidagi jõudsin noore vanema kooli.“

KP8

Caritase tugigrupi loomise algul oli lapsehoid tasuline ning rohkem said seda endale lubada emad, kes käisid samal ajal tööl. Ühe ema elukaaslasel oli probleeme alkoholi tarbimisega ning nad käisid nõustamisel, kuid alkoholist sai siiski suur takistus suhteprobleemide lahendamisel.

„Ema oli kuulnud sellest kohast ja otsis numbri ja meid suunati perenõustamisse, aga see jäi selle taha kinni, et lapse isa peab kaine olema, aga seda ei juhtunud. Probleemid tulid edasi alkoholist ja mis mõte on käia perenõustamisel, kui see üks suurem probleem on lahendust leidmata. Caritases siis edasi ei käinud, sest sel ajal lapsehoid maksis ja mul ei olnud raha selle jaoks.“ KP10

Üks ema kuulis Caritase perekeskusest Raeküla Vanakooli Keskuses, kus ta tutvus ühe teise noore emaga, kes teadis öelda, kus on olemas tasuta lapsehoiuvõimalus.

„Raeküla Vanakooli Keskuses oli projekt, kust ma tahtsin osa võtta ja kuna nemad ka väga tahtsid, et mina osa võtaks, siis meil oli ühine takistus, et mul on laps, kuid sealsamas oli veel üks noor ema, kes oli ka lapsega ja tema ütles, et neil on selline keskus, kus saad tasuta last hoida.“ KP1

Noored emad on Caritasest saanud emotsionaalset toetust, riideabi, toiduabi, teadmisi lapse kasvatamisel ning uusi sõpru, kellega koos muresid ja kogemusi jagada. Lastekärusid on nii mitmedki saanud laenata.

„Lastehoiuabi, riiete abi, suhelda olen saanud, õppida olen saanud. Seal on tõesti palju asju, mida võib saada.“ KP8

„Eelkõige just lapsehoiu ja teadmiste koha pealt. Teadmised lapse kasvatamisest ja peresuhetest. Väljaelamise võimalus.“ KP9

„Kõike, sõpru saanud, asjalikud koolitused on olnud, tugiisikute abi, emotsionaalne toetus, sai juttu rääkida oma ja lastega seotud muredest.“ KP1

„Ma arvan, et see ongi nii hea koht, et kui mina olin rase, siis mul polnud sõbrannasid ümber, kes oleks rasedad ja siis läksingi sinna ja seal olid kõik need samad asjad läbi teinud inimesed. See lapsehoiuteenus on ülimalt hea asi. See on nii suureks takistuseks jäänud, kui sul pole last kuhugi panna ja tahad koolis käia. Ja su vanemad käivad samamoodi tööl ja pole seda raha, et lapsehoidjale maksta.“ KP7

Erinevad loengud lapse kasvatamisest on emadele palju juurde andnud ning nad on tänulikud nende teadmiste eest. Kui ema saab jagada oma muresid teiste noorte emadega, siis ta tunneb, et kuulub gruppi, kus kõigil on sarnased mured ja see annab paljudele juurde jõudu edasitegutsemiseks. Iganädalased loengud tekitavad neis huvi kodust välja tulla ning ühiselt arutleda erinevate teemade üle. Noored emad õpivad nii teiste arvamusi kuulama ja aktsepteerima ning saavad ise palju nõuandeid.

„Esiteks need loengud, kogemused, teadmised ja need väljasõidud. Seal on teised noored emad ja nende kogemused ja saab omavahel suhelda ning see annab siukest julgust ja hoogu juurde.“ KP6

„Kindlasti olen targemaks saanud igasuguste asutuste suhtes, kuhu mingis asjas pöörduda. Kui on midagi, siis olen pöördunud sinna ja saan alati vastuse, kuhu minna.“ KP7

„Need loengud, mis on olnud ja teised emad ka. Laps ei takista eesmärgi saavutamist. Lapse kõrval on võimalik teha ja lapsega koos on võimalik areneda.“ KP5

Ämmaemandad on samuti ühisel arvamusel, et noored emad tunnevad end kõige paremini teiste noorte emadega koos olles.

„Jube hea on kuskil kuulda, et kellegil on hullem kui mul, see annab ikka täieliku power'i edasi minna.“ E2

Emad on saanud Caritase perekeskusest tunde, et nad ei ole oma muredega üksi ja alati on keegi kõrval, kes aitab.

„Ma ei kujuta ette, mis oleks saanud, kui Caritast ei oleks tulnud. Kuigi ma ei julgenud üldse siia tulla ja jooksin minema. Ma kartsin, elu oligi kõik nii mustas augus.“ KT4

Üks ema tundis perekeskuses end ebamugavalt, kuna emad, kes olid asutusega kauem seotud olnud, suhtlesid rohkem omavahel ning uutel tugigrupiga liitujatel oli raskem seltskonda sulanduda.

„Maksimum kaks korda käisin seal loengus, aga ebamugav oli olla seal, sest ma ei suhtlenud kellegagi. Ühe emaga sain hiljem hea klapi ja ta aitas mul isegi kolida.“

KP10

Caritase perekeskus on emade jaoks olnud suureks aitajaks. Raseduse algul on noor segaduses ja ei tea, mida teha ning vanemad ei soovi samuti tütre rasedusest kuulda. Noor on dilemma ees, kas jätta laps alles või teha aborti ning mõnel respondendil palusid samuti vanemad, et nad aborti teeks, kuid laps jäeti alles ja tänaseks on nad väga hästi toime tulnud ning ei kahetse oma otsust. Samamoodi on vanemad leppinud lapse otsusega ning neist on saanud õnnelikud vanavanemad. Kui tekibki olukord, mil ei tea, kuidas edasi käituda või kust abi saada, siis Caritas on noorte emade jaoks kõige õigem koht. Perekeskuses on palju teisi aktiivseid emasid, kes on raskustega juba hakkama saanud ning motiveerivad ka teisi.

2.4.5. Teismeeas sünnitanud emade soovitud

Uurimusest selgus, et kolm noort ema soovivad lapse saamisega oodata, kuna nad ei teadnud, et see nii raskeks võib kujuneda ning nad ei osanud raskusi ette näha.

„Ma praegu tunnen, et oleks võinud natuke seda asja edasi lükata. Ma ei kahetse, aga need teod, mis sa tahad selles eas teha. Vabaduse tunne annab mingil hetkel tunda. Kui juba rase ollakse, siis ei soovita aborti teha.“ KP7

„Soovitan planeerida siis, kui põhi juba all. On, kellele toetuda ja tead, et tahad ikka enne kooli lõpetada ja tuled majanduslikult toime.“ KP1

„Ütleme nii, et oota natuke, sul huvid ja sa ei tea ju kunagi, mis tulevik toob. Kui oled juba kaks aastat ema olnud, siis mõtled, et nüüd tahaks reisima hakata või mõne muu

asjaga tegelema hakata, siis ei ole enam nii lihtne. Lapsega aeg kiireks ei lähe, et võid hiljem ka teha.“ KP4

Kolm ema vastasid, et üksinda ei tohi muredega jääda ning positiivne ellusuhtumine peab olema.

„Ära jää üksi, kui üksinda jääd, siis on kõige suurem võimalus, et langed masendusse. Otsi seltskonda.“ KP3

„Jõudu ei tohi kaotada ja positiivset ellusuhtumist peab ka hästi palju olema.“ KP3

Kaks ema soovitasid kooli kindlasti enne ära lõpetada. Kui peale sünnitust on haridustee katkestatud, siis on väga raske tagasi kooli minna ning selleks peab suur tahtejõud olema.

„Tuleb arvestada sellega, et kui kool on pooleli, siis kool tuleb ikka ära lõpetada. Hiljem on palju raske kooli tagasi minna ja haridus on ikkagi oluline.“ KP6

Üks ema soovitas Caritase perekeskusesse minna, kuna leidis sealt omale uusi sõpru, kes ei mõistnud teda hukka ja olid alati toeks.

„Caritasse tulla. Õiged sõbrad kaovad nagunii ära.“ KT2

Kaks ema vastasid, et elu ei jää seisma, kui lapse saad ja et tuleb osata leida ka aega iseendale.

„Kui saad lapse, siis võta aega endale, liigu ringi, aga ära unusta oma last. See, et sul on kahe elu eest vaja hoolitseda, ei tähenda, et peaksid enda elu seisma jätma.“ KP8

Üks ema arvas, et kõik oleneb olukorrast ja millistel põhjustel laps saadakse. Kui keegi ikka väga soovib last, siis tal on piisavalt tahet ka last kasvatada ja temaga tegeleda.

„Mõni teismeline on väga küps, aga mõni ikka väga laps. See kõik oleneb olukorrast, mis põhjustel last tahetakse saada. Kindlasti on selliseid, kes tahavad ja saavad sellega hakkama.“ KP5

Üks ema arvas, et lapse saamine noores eas tuleb pigem kasuks, kuna siis peab inimene hakkama kohusetundlikuks ning samuti õpib ta arvestama ka lapse vajadustega.

„Laske käia, aga inimesi on igasuguseid. Minule väga sobis, sest mina olen alati endale soovinud väga palju lapsi, sest mul endal puudus pere ja mu ema oli negatiivne eeskuju ja ma tundsin puudust perest. Ma tean, millest ma puudust tundsin ja tean, mida tahan pakkuda oma lastele. See on õpetanud mind rohkem positiivsest küljest. Mind noriti põhikoolis ja ma ei saanud klassis kellegagi läbi. Mina jätsin näiteks suitsetamise maha ja ei joo enam. Ma tunnen, et ma olen nagu positiivsemalt hakkama saanud. See tuleb pigem kasuks, kui saad noorelt lapse, sest õpid kohe õigesti elama. Saad aru, et pead tööl käima ja olema kohusetundlik. Laps kohustab sind kohe majanduslikult mõtlema ja eluväärtusi.“ KP9

Üks ema arvas, et noores eas ei tohiks suhet partneriga veel tõsiselt võtta, kuna see on periood, kus noored tahavad vabadust tunda ning pole veel valmis saama lapsevanemaks.

„Kes on saanud, need peavad lihtsalt vastu pidama. Ma ei teadnud, et see nii raske on. Need pinged on nii suured, mis tulevad. Ükski noorusaegne suhe ei ole nii tugev, et kohe raudkindlalt vastu peaks.“ KP10

Tähtis on jääda ise positiivseks ning ümbritseda end hoolivate inimestega. Kui noor ema võtab kuulda eakaaslaste negatiivseid seisukohti, siis see takistab tal isikliku arvamuse kujunemist ning ta on pidevalt negatiivsuse sees, kust on raske välja pääseda.

„Olla nende inimestega koos, kes reaalselt sinust hoolivad. Et kui seda negatiivset kriitikat kuulen, siis annan ise ka lõpuks alla.“ KT4

Lapse saamist peaks edasi lükkama. Nii mõnigi ema soovis tunda vabadust paar aastat peale sünnitust ning mõtles, et oleks pidanud natuke hiljem saama lapse. Inimesi on erinevaid, samamoodi on ka emad erinevad. On emasid, kes on aktiivsed ja tegelevad päevast päeva oma lastega, kuid on ka emasid, kes pigem viivad lapsed maale vanaema ja vanaisa juurde, et siis ise saaks puhata.

Selleks, et seksuaalharidus oleks noortele koolides paremini kättesaadavam, pakkusid kolm ema, et koolidesse võiksid rääkima tulla emad, kes on juba teismeeas lapsevanemaks saanud. Koolides peab rääkima ka tagajärgedest, mitte ainult rasestumisvastastest vahenditest.

„Koolis võiks mingi noor ema käia ja rääkida sellest, mis tähendab olla lapsevanem, mis kohustused sul tekivad, millest sa võib-olla jääd ilma ja mis on positiivsed küljed. Kui tood hästi palju positiivseid külgi välja, siis on jälle see, et võikski ruttu emaks saada. Aga ka väga palju kohustusi ja pead arvestama, et esikohal oleks ikka kool vaja lõpetada. Koolides võikski käia just noore ema kooliga seotud inimesed, sest nad on noored.“ KP9

„Rohkem võiks sellest rääkida, et oleks hea mingeid inimesi kooli kutsuda, kes on teismeeas lapse saanud. Mitte ainult ilusaid lugusid rääkida.“ KP7

Seksuaalharidust peab koolides rohkem käsitlema ja emad soovivad, et sellest rääkimine võiks olla avameelsem ja reaalsem.

„Seda võiks tõesti natuke rohkem olla ja mitte alles 9. klassis. Tean päris palju neid, kes on juba 8. klassis rasedaks jäänud. Meie klassijuhataja võitles selle nimel, et meile tuleks mingi seksuaalne haridus.“ KP3

„Asja reaalsemaks ajama. Meie vaatasime mingisugust seksiga seotud filmi, aga see oli koomiline ja kõik klassis naersid ja mõtlesid, et õpetajad on lolliks läinud. Abort.ee lehel on üks video, mis rääkis abordist ja oli reaalne ja näitaski ära, mis toimub. Koolis võiks ka olla see reaalne, mitte, et õpetajad karjuvad, et appi porno, vaid ka pornol ja seksil on vahe.“ KT3

Kaks ema teadsid, et on olemas kunstlik emakõht, mida saab proovida ja tunda, kui raske on tegelikult last kanda.

„Välismaa kanalitel olen näinud, et antakse proovinuku, et see võiks küll siin Eestis olla. Võõrast last kui hoiad ja enam ei suuda, siis lähed ja annad emale tagasi, aga oma last ei ole mitte kuhugi anda.“ KT4

„Mingil koolitusel käisin ja sai proovida seda emakõhtu ja koolides võiks olla see.“

KP10

Üks ema soovitas klassis väiksemad grupid moodustada ning siis grupis vestlust pidada, kuna suures klassis on võimatu, et keegi kuulaks.

Üks ema soovitas õpetajatel karmim olla ning teha õpilastele test, mille eest ka hinde saab. Sel juhul peaksid õpilased teema endale rohkem selgeks tegema.

„Kui võtta seda õppeainena, et pead ka hinde saama, siis ehk võetakse seda tõsisemalt. Tüdrukud läksid tunnis asjaga kaasa ja olid huvitatud, aga poisid tegid palju nalja. Õpetajad peaksid olema karmimad selle suhtes.“ KP1

Vastuolu tekitas ka asjaolu, kui poisid ja tüdrukud pandi eraldi klassidesse, et neist teemadest rääkida.

„Minu jaoks oli ebanormaalne see, kui poisid ja tüdrukud pandi eraldi klassidesse, et rääkida. Samamoodi peaksid poisid kuulma naiste haigustest.“ KP10

Üks respondent arvas, et koolis rääkimisest ei ole kasu, kuna noored oskavad Internetist kõigele vastused leida ja seda juba väga noores eas.

„Ma arvan, et tänapäeval on noored targemad kui õpetajad ise. Meil on ju see kõikvõimas Internet. Noored ei viitsi seda teemat kuulata, telekast ja internetist tuleb nii palju infot peale.“ KP5

Kolm ema Pärnus vastasid, et loengute ajad võiks muul ajal olla, kuna enamasti toimuvad loengud tööpäevadel hommikul või päevasel ajal ja töötavale ega õppivale emale need ajad ei sobi. Tallinnas toimub noore vanema kool laupäeviti ja sel päeval saavad kõik kohale minna.

„Loengute ajad ei sobi töötavale emale, tahtsin väga psühholoogi loengusse jõuda, aga olin tööl. Varem käisin rohkem, aga olin ka lapsega kodune siis. Facebook'i noore ema kooli grupist loen, et muudkui on huvitavaid loenguid ja ma jälle ei saa minna. Võib-

olla laupäevane päev oleks hea, kuigi saan aru, et siis tahetakse ka puhata. Kahju on, et käia ei saa.“ KP1

Caritas Pärnu perekeskuses töötavad hetkel tugiisikutena üks meesterahvas ja üks naisterahvas. Kaks ema olid seisukohal, et Pärnu tugiisikud ei ole nii pädevad, kui nad võiksid olla. Üks neist arvas, et teismelised rasedad on niigi hirmul ning ei julge minna sellest rääkima meessoost tugiisikule.

„Projekt on väga super ja positiivne ja seda läheb vaja, et noori emasid toetada. Aga inimesed, kes seal töötavad, eriti tugiisikud, peaksid olema väga head. Muidugi on raske sinna leida õigeid inimesi tööle. Ikkagi ma ütlen, et need tugiisikud, kes praegu on, ma ei poolda väga.“ KP9

„Kui seal tegeletakse noorte emadega, siis peaks tugiisikuks olema naine. Ükski naine ei lähe oma probleemidest rääkima mehele. Naistel on omavahel palju mugavam rääkida.“ KP10

Üks respondent oli arvamusel, et perekeskuses pole loodud kindlaid reegleid, kuid kui need ühiselt meeskonnaga paika panna, siis toimiks asutus palju paremini.

„See, mis praegu on, see toimib. Kui reeglid paika saavad ja inimesed need reeglid omaks suudavad võtta ja nende järgi toimida, siis ma arvan, et ei ole midagi rohkem vaja.“ KP8

Üks noor ema soovitas perekeskusel end rohkem reklaamida, kuna paljud noored emad ei tea sellisest kohast.

„Ennast rohkem promoda. Koolides on vähe flaiereid ja neid võiks rohkem jagada, et just noored emad teaksid, kuhu tulla, et nad ei peaks googeldama ja mõtlema. Nüüd on hea, et Caritase leht on uuenenud, aga kui vana leht oli, siis tekkisid küsimused, et kas see üldse toimib.“ KT3

Loengute ajad tunduvad olevat takistuseks mitmele emale, kuna nad väga sooviks neist osa võtta, aga koolitundidest ei tohi ka puududa. Kui mõelda rohkem emade heaolule, siis sobiks laupäevane päev loenguteks, kuigi sel juhul on samuti oht, et keegi sõidab

maale või on perega muud tegemised. Siinkohal oleks sellel teemal hea arutada kõigi noorte emadega koos ning võtta vastu otsus, millega kõik rahul on.

Eesti riigile ja omavalitustele on emadel üsna palju soovitusi välja pakkuda. Kolm ema soovivad, et peretoetused tõuseksid.

„Peretoetusi tõsta, 19.18€ ei ole mingi raha tänapäeval. Noortel emadel võiks vajadusel olla eraldi mingi võimalus taotleda mingisugust toetust.“ KT2

Kaks noort ema soovisid, et neile oleksid võimaldatud elamispinnad. Vahel võib juhtuda, et elu muutub keeruliseks, aga emal peaks vähemalt olema koht, kus tal on turvaline olla.

„Tallinna linn jagab noortele emadele elamispindu, aga seal on see, et lihtsalt perekondadele. Seal ei huvita kedagi, et kas tegemist on hästi noore emaga. Võiks olla see rohkem suunatud neile, kel ei olegi võimalust. Omavalitsuste poolt võiks elamispindade teema olla soodustatud.“ KT3

„Ma ju sain igapäevaselt põhikooli ajal peksa ema käest, koolis. Mitu korda mõtlesin, et lähen teen suitsiidi või lähen lastekodusse, sest kodus elada ei saanud. Neid, kes elavad sellises olukorras, võiks linnavalitsus toetada. Nüüd on rohkem tugiisikuprogramme ja spetsiaalsed tugiisikud ja see on väga positiivne. Samas võikski olla haldusreform, et see raha sealt juba kokku hoida. Muidugi koolireformid on mõistlikud, sest lapsi jääb vähemaks, aga miks siis haldusreformi ära ei tehta.“ KP9

Üks respondent vastas, et on elamispinda oodanud juba üheksa aastat ning on ikka järjekorras. Ema soovitas veel, et toetused võiksid tõusta lapse vanuse suurenemisega, kuna mida vanemaks laps saab, seda suuremaks muutuvad kulutused.

„Mina arvan, et kui laps sünnib, siis ei ole see väljaminek nii suur. See väljaminek hakkab toimuma siis, kui laps on poolteise aastane, et selle võiks korraldada nii, et mida suuremaks laps, seda suuremaks toetus. Kui mul on imik, siis ongi vaja põhimõtteliselt mähkmeid.“ KT4

Mõned emad olid seisukohal, et riik ei ole vastutav nende tegude eest ning toetusi ei ole vaja tõsta. Emad ise on otsustanud sünnitada ning seetõttu arvavad nad, et riik ei ole selles süüdi. Üks ema siiski arvas, et riik ei pea palju toetama, aga kuna asjad on nii kallid poes, siis oleks hea natuke riigile loota.

„Mina arvan, et riik ei ole vastutav meie tegude eest. Kui ise said lapse, siis ei ole riik selles süüdi, aga neid programme selleks võiks olla ja inimesed peavad vaeva nägema, et projekte kirjutada. Riik võiks toetada seda, sest need emad, kes saavad noorelt lapse, võiksid kooli ära lõpetada ja just selle eesmärgi nimel, et nad ei jääks kuskile virelema. Et kui on kool, siis nad sotsialiseeruvad ja tulevad rohkem eluga toime. Just see noore ema kooli toetamine võiks rohkem au sees olla küll.“ KP9

„Muidugi neid toetusi võiks olla, aga ma ei ole ka siuke viriseja. Esimese asjana ma sünnitasin lapse ju endale ja ma pean suutma enda kulusid ka maksma, mitte riigi peale lootma. Mina ei ole riigi peale vihane. See on nõme, et inimesed võrdlevad Eestit ainult Soomega praktiliselt, aga meil on muid asju ka, et mõnes riigis läheb palju halvemini. Ei osata rahul olla sellega, mis on.“ KP7

Noorte emade arvates võiks mänguväljakuid Pärnu linnas rohkem olla. Väikestele lastele on vähe kiike ning enamus on ohtlikud ja suurematele lastele. Üks respondent arvas, et mänguväljakutel ei peagi palju asju olema, aga neil võiksid turvalisuse mõttes aiad ümber olla.

„Mänguväljakuid on palju ja seal ei peagi palju asju olema. Aiad võiks neil ümber olla, et tunnetada piire. Palju joodikuid on parkides ja oleks viisakam ja turvalisem olla, kui aed oleks mänguväljakutel ümber.“ KP10

Üks ema arvas, et lasteaedasiid peaks rohkem olema, kuna rühmades on palju lapsi ja kasvatajaid on ühe rühma peale vähe.

„Lasteaedasiid võiks rohkem olla, et rühmad ei oleks nii täis. 18 last kahe kasvataja peale sõimerühmas on ikka palju. Lapsed ei saa piisavalt tähelepanu ja kasvatajad on ülekoormatud ning väsinud. Näiteks vahetustega töö oleks hea.“ KP1

Üks noor ema ei saa alimende ning tal puudub töökoht ja käib veel lapse kõrvalt koolis. Talle valmistab muret asjaolu, et alimendid jäävadki saamata.

„Ma südames tahaks, et lapsed ei kannata sellepärast, mis riik on muutnud. Kui lapsevanemaid on kaks, siis riik peaks võimaldama seda, et nad kas maksavad lapse isa eest ja võtavad selle kunagi lapse isa pensionist, aga et laps ei jää sellel hetkel puudu sellest.“ KP10

Üks intervjuueeritav soovis, et riigipead märkaks rohkem teisi inimesi ning et nad oskaks näha murekohti.

„Riigipead võiksid hakata vaatama endast kaugemale, mitte ainult enda rahakoti sisu. Nad võiksid vaadata tervikpilti. Nad võiksid vaadata murekohti, kus on väga noored, kes kohe üldse ei tule toime või on tervisehäire, mis vajab toetust. Nii palju on neid lapsi, kes on suurtes tervisehädades ja saavad ravi tänu sellele, et Eesti oma inimene vabatahtlikult toetab, selle asemel, et riik võiks märgata, et laps vajab tervisliku poole pealt abi. Või kui on normaalsed vanemad, et hoiavad oma last, aga majanduslikult ei tule toime, siis neile mingi lisatoetus või anda suund kätte, kuidas nad saaksid oma olukorda ise parandada.“ KP8

Tulemustest selgus, et muret tekitab ka see, kas lasteaiakohti on ning kui räägitakse, et lapsi peaks rohkem sünnitama, aga samal ajal vähendatakse koolide olemasolu, siis noortes emades ei tekita see kindluse tunnet.

„Lapsi tuleb väärtustada. Tekitatakse tunne, et kui ma tõesti lapse saan, kas mul on ta kuhugi panna, kui lasteaiakohti pole. Koole kärbitakse kokku. Muudkui räägitakse, et teeme lapsi juurde, aga lasteaiakohti pole. Koolisüsteemid lüüakse kõik segamini. See ei tekita turvalisuse tunnet, et kui ma lapse saan, siis kas saan ta lasteaeda panna, kooli viia.“ KP5

Lapsi ja perekonda tuleb rohkem väärtustada. Teismeeas sünnitanud emad on samamoodi emad nagu ka vanemas eas sünnitajad ning kellegi suhtes ei tohiks olla eelarvamusi. Teismelised peaks küll rohkem mõtlema enne lapse tegemist, et kas partner on õige. Kui seda tunnet ei teki, siis on suur oht jääda üksikvanemaks.

2.5. Arutelu ja järeldused

Lähedased ja teised ühiskonnaliikmed seavad tihti kahtluse alla teismeeas sünnitanud emade oskused ning teadmised lapse kasvatamisest. Kõige enam on mures tüdruku vanemad, kuna nemad teavad, mis on nende tütrele parim ja nende soov on, et haridustee ei katkeks. Mitmed emad on tõestanud oma vanematele vastupidist ning suutnud kooli lõpetada, kuid palju on neid noori emasid, kel on põhikool pooleli jäänud ja lapse kõrvalt on väga raske kooliõpinguid jätkata.

Uuringu tulemustest selgus, et neli teismeeas tüdrukut planeerisid lapse saamist ja selle peamiseks põhjuseks nimetati soov luua oma perekond ja samuti soovisid nad emaks saada. Kodudes võis puududa turvaline keskkond ja tütre ning vanemate vahel võis pidevalt esineda lahkkelisid või isegi vägivalda. Mitmes peres esines alkoholiprobleeme. Emad teadsid, millest nad puudust tundsid ja nad soovisid, et neil oleks kokkuhoidev perekond, kellele hoolt ning armastust pakkuda.

Noorte emade lähedased olid alguses peamiselt üllatunud ja šokis, kui kuulsid teismelise tüdruku rasedusest, kuid aja möödudes asendus see tunne rõõmuga. Kahel emal kadusid sõbrannad ära, kuna neil olid eelarvamused tüdrukute suhtes, kes on varases eas rasedunud. Üks teismeline rase tüdruk visati kodust välja, kui ta uudisest teatas. Inimestel on erinevaid arvamusi rasedusest teismeeas. Ükski lapsevanem ei soovi, et tema teismeline tütar sünnitaks lapse, kuna neil võib olla hirm jääda üksi selle lapsega, kuna tütrele on vaja kool lõpetada.

Emad tundsid kõige rohkem hirmu selle ees, kas nad saavad lapsega hakkama ja eriti veel kooliõpingute kõrvalt, kuna laps nõuab tähelepanu ja keeruline on end mitmesse erinevasse rolli samal ajal asetada. Emadel esines veel ka hirme majanduslike raskuste ja sünnituse ees. Sünnitusega seotud hirmud on loomulikud. Teismeline ei oska ette kujutada, mis temaga kehaga hakkab toimuma ja ta ei ole sünnituseks vaimselt valmis. Majanduslikke raskusi kardeti seepärast, et nii noorel inimesel pole veel töökohta, kuna ta peaks koolis käima, aga kui kool on pooleli jäänud, siis pole ka vastavat haridust töökohta leidmiseks.

Raskusteks nimetasid emad peamiselt materiaalsel toimetulekut, kuna toetused on väiksed ja üsna keeruline on kooli kõrvalt tööl käia. Emad, kes elasid elukaaslasega, tulid majanduslikult paremini toime. Magamata öödega oli raske harjuda kahel emal, kuna päeval pidi lapsega tegelema ning öösel sai alles õppima hakata. Ühel respondendil oli raskusi partneriga kooselu alustamisel. Oluline on tunnetada, kas partner on õige ja kui see tunne tekib, siis tuleb näha vaeva ja töötada selle nimel, et toimiks armastav perekond, kus vanemad pakuvad lastele hoolt ja tekitavad kodus turvalise ning stabiilse keskkonna.

Noored emad on saanud halvustavaid pilke ja negatiivseid kommentaare inimestelt bussides, mis näitab, et ühiskonnal on teismeeas sünnitanud emade suhtes eelarvamused. On inimesi, kes on tulnud neid õpetama, kuidas oma last kasvatada, kuid emad on teadlikud, mis on nõuanne ja mis on etteheide. Nõuanne ei tohiks näida süüdistuse või märkusena, vaid pigem positiivse soovitusena.

Kõik intervjuueeritavad naudivad lapse/lastega koosolemist ja enamik on ka emarolliga rahul. Emad, kes soovisid last saada, naudivad lapse/laste seltsi väga. Emad, kes ei planeerinud last, tundsid, et lapse kasvatamine on oodatust raskem, kuid nende seas oli ka neid, kes olid väga rahul lapsevanema rolliga. Lapse kasvatamisega kaasneb kõigil vanematel muresid ja rõõme, kuid see ei tähenda, et nad emana õnnelikud pole.

Intervjuueeritavate peamiseks emotsionaalse toe pakkujateks olid elukaaslane, ema ja sõbranna. Veel nimetati abistajateks isa, õde, venda, vanaema, onu ning mehe ema. Respondendid said hinnata lähedaste poolt saadud abi. Kõige olulisemaks osutus rasedusaegsel perioodil ema ja elukaaslase poolt saadav toetus. Igapäevaselt toetab hetkel elukaaslane seitset noort ema ning kolm ema saavad oma emalt emotsionaalset toetust. Emotsionaalne toetus on emadel olemas olnud.

Kaks ema on tundnud, et neilt oodatakse emana liiga palju. Neil on keeruline olla täiuslik mitmes erinevas rollis. Teades, et perel ja/või ühiskonnal on nende suhtes suured ootused, võib see neid vaimselt väsitada, sest nad väga üritavad head välja paista, aga probleemid on siiski ja abi nad ei taha samuti küsida, kuna arvavad, et

saavad ise hakkama oma lapse kasvatamisega. Kui ema tunnistab, et tal on lapsega raskusi, siis võib see temas tekitada tunde, et ta ei ole hea ema.

Üksildustunne on esinenud pooltel emadel ning kaks ema tunnevad seda ka praegu. See on muret tekitav, kuna see tähendab, et suhted pereliikmetega või lähedastega ei ole korras olnud ja need on vajanud lahendamist. Emad tundsid stressi ja üleväsimust rohkem kooli ajal, kui pidi ka samal ajal lapse eest hoolitsema. Nii noores eas on väsitav, kui peab olema mitmes rollis korraga ja nii mõnelgi juhul võib see viia depressioonini.

Noorte emade majanduslik seis on hea, kuna seitsmel emal on kõrval elukaaslane, kelle sissetulek on toetustest suurem. Kaks ema, kes ei ela koos elukaaslasega, ei ole lapse isalt mingisugust toetust saanud ning üks ema saab alimente ebaregulaarselt. Kahel emal ei ole majanduslike raskuste puhul kellegi poole pöörduda, kuid ülejäänud emad vastasid, et pöördusid vanemate puhul.

11 ema käisid koolis, kui jäid rasedaks ning kuuel neist on praegu põhiharidus. See näitab, et lapse kõrvalt on kooliteed väga raske jätkata. Neli ema on leidnud tahtejõu ning on jätkanud hariduse omandamist.

Intervjuude ajal vastasid paljud, et ei kogenud koolis suuri raskusi, kuid väsimust siiski esines. Töö autor on arvamusel, et nii mõnigi noor ema ei soovinud tunnistada läbielatud raskusi ega neist rääkida. Raskustest rääkimine võib tekitada neis tunde, et nad pole head emad.

Suhted klassijuhatajaga olid head viiel emal, kuid üks intervjueeritav väitis, et klassijuhataja silmis oli ta klassile halb eeskuju. Kõigest kaks noort ema olid rahul koolis pakutavate teadmistega seksuaalsusest. Ülejäänud 12 ema ei saanud erilisi teadmisi ja nad soovivad, et õpilased suhtuksid sellesse teemasse tõsisemalt.

Caritase perekeskused on emade jaoks olnud väga suureks abiks, kuna sealt on saadud riideabi, toiduabi, emotsionaalset tuge, julgustamist, teadmisi lapse kasvatamisest ja uusi tutvavaid, kellega koos muresid ning rõõme jagada. Üks ema soovitas perekeskusel end rohkem reklaamida, kuna info ei jõua kõigi abivajajateni. Soovitusi tuli ka

tugiisikute osas. Kaks ema arvasid, et tugiisikuks ei peaks olema meesterahvas, kuna noor tüdruk on teismelisena niigi hirmul ja segaduses ning partner võis samuti kõrvalt lahkuda ja ta tunneks end mugavamalt, kui ta saaks sellest rääkida naisterahvaga.

Noored emad arvasid, et peretoetused võiksid suuremad olla ning samuti sooviti, et noores eas emale võimaldataks vajadusel elamispind. Oli emasid, kes arvasid, et riik ei pea vastutama nende eest, kuna nad otsustasid ise sünnitada. Õigem oleks, kui noor lõpetaks kooli, leiaks töökoha ning oleks majanduslikult kindlustatud, et kui ühel päeval sünnib laps, siis ei ole vaja loota ainult toetuste peale, vaid on ka endal juba kindel sissetulek olemas.

Emad soovivad, et nad saaksid riigilt pikaajalisemat tuge. Noorel emal tekivad majanduslikud raskused peale vanemahüvitise lõppemist, kuid laps on alles väike ja ema on kohustatud tööle minema ning lapse lasteaeda panema. Uurimused on näidanud, et lasteaiad on alla 4,5-aastaste laste jaoks stressirohked. Riigil oleks odavam maksta toetust lastega kauem kodus olevatele emadele kui ühe lasteaiakoha maksumus (personali palgad jm kulud). On ka neid emasid, kes soovivad oma lapse varakult lasteaeda panna, aga sel juhul jaguks ka lasteaiakohti, kui mõned emad saaksid pikemalt lastega kodused olla.

Emad arvasid, et lapse saamisega võiks siiski oodata, kuna paljud on hakanud igatsema vabaduse tunnet ning sooviksid rohkem aega veeta partneriga kahekesi või üksi. Siinkohal tekkis ka vastuolu, kuna enamus emadest vastasid, et naudivad lapsega koosolemist, siis tegelikult selgus, et see on olnud väsitav nende jaoks ning nad tahavad rohkem aega iseendale lapse kõrvalt. See näitab, et teismeline ikkagi ei ole valmis saama lapsevanemaks. Noortel on vajalik enne lapse saamist võimalikult palju oma silmaringi laiendada ning teadmisi omandada.

Uuringu tulemustest lähtuvalt teeb töö autor järgmised ettepanekud:

1. Teha koolides ennetustööd, et teismeliste rasedate arv väheneks veelgi. Selleks võiksid koolides rääkimas käia noored emad ise, kes on seotud Caritase perikeskusega. Kui noortele tuleks rääkima teismeeas sünnitanud ema, kes räägiks tekkivatest kohustustest ja raskustest, siis võtaksid õpilased paremini kuulda.

Praeguses haridussüsteemis käsitletakse seksuaalharidust üsna vähe ning peamiselt räägitakse rasestumisvastastest vahenditest, aga mitte sellest, mis saab siis, kui rasedaks jäädakse.

2. Pakkuda haiglates noortele emadele nõustamist, et noored emad teaksid, kuidas lapsega kodus edasi käituda. Rääkida imetamisest ja tervislikust toitumisest, kuna paljud emad kasutavad nende teadmiste saamiseks Internetti ning sealt võib tulla väga palju erinevat infot ja see ajab neid pigem segadusse.
3. Luua noortele emadele väiksemaid tugigruppe, kuna paljud noored ei ole kuulnud Caritasi perekeskusest ja nad on julgemad rääkima oma probleemidest väiksemas seltskonnas.
4. Väga noore ema puhul määrata talle peale sünni tugiisik, kes jagaks nõuandeid imetamise, tervisliku toitumise ja pere-eelarve koostamise kohta ning oleks ema jaoks murede korral olemas.
5. Caritas Pärnu perekeskuses viia loengupäev laupäeva peale, kuna siis saavad ka need emad osaleda harivates loengutes, kellele praegused loengute ajad koolis/tööl käimise tõttu ei sobi.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli uurida teismeeas sünnitanud emade emotsionaalset ja majanduslikku toimetulekut, nende haridusega seonduvat ning tugivõrgustiku rolli.

Uurimus viidi läbi kvalitatiivse uurimusega. Andmete kogumiseks viidi läbi 10 individuaal-intervjuud noorte emadega Pärnus, fookusgrupi intervjuu Tallinnas ning kolm ekspertintervjuud ämmaemandatega, millest kaks viidi läbi Pärnus ja üks Tallinnas.

Teismeeas sünnitajate arv on Eestis vähenemas, kuid see ei tähenda, et noored saavad emaks olemisega hakkama. On emasid, kes naudivad lapsega koosolemist, kuid on ka emasid, kelle jaoks see on väsitav. Intervjuude käigus selgus, et mõned emad siiski igatsevad tagasi nooruse aega, mil nad ei pidanud kellegi teise eest vastutama ning said tegeleda igal hetkel sellega, milleks neil soov oli.

Emad tunnevad tagantjärele mõeldes, et oleks võinud lapse saamisega veidi oodata ning enne kooli ära lõpetada, kuna lapse kõrvalt on väga raske haridusteed jätkata.

Emotsionaalse toe saamisega ei olnud emadel probleeme, kuna paljudel oli partner kõrval või nende enda ema, kes ikkagi mingil hetkel leppisid olukorraga ja said aru, et nende laps tahab last sünnitada.

Majanduslikult said paremini hakkama emad, kes elasid koos partneriga, kuna lisaks toetustele lisandus ka elukaaslase palk. Emad, kes ei elanud partneriga koos, said siiski majanduslikult hakkama ning neil ei esinenud väga suuri rahalisi raskusi. Kaks ema lisisid, et neil ei ole kellegi poole pöörduda majanduslike raskuste korral, kui teised emad arvasid, et pöörduksid vanemate poole, kuid üldjuhul nad üritaks siiski ise hakkama saada.

Caritase perekeskused on aidanud kõiki respondente ning olnud suureks toeks. Kõige enam on emadele meeldinud suhtlemine teiste emadega, kuna nad on sama asja läbi elanud. Kui teismelisel emal kadusid sõbrad peale sünnitust, siis Caritates ei teinud talle keegi etteheiteid, kuna seal grupis kõik teavad, mida tähendab teismeeas lapsevanemaks saamine ning et see ei ole lihtne.

Teismeline tüdruk ei ole veel valmis emaks saama. Talle võib tunduda alguses, et ta väga soovib last ja esimesed lapse eluaastad pakuvad talle palju rõõmu, aga mingil hetkel võib tekkida vajadus olla üksi ja hakata taas elu nautima, kuna nooremas eas jäi see puudulikuks. Noored peaksid samuti olema rohkem kindlamad partneri suhtes, kellega last saada. Kindlasti ei saa kunagi olla kelleski väga kindel, aga lapse isa on isik, keda peaks rohkem tundma õppima enne, kui hakata temaga pereelu looma. Paljud respondendid vastasid, et elavad küll partneriga koos, aga need suhted võivad püsida ka kohusetundest, kuna mõlemad isikud vastutavad oma lapse eest ning nad soovivad talle parimat ja seetõttu ei soovi partnerist lahku minna. Laps peaks tulema armastusest, mitte ootamatu armumise tagajärjel.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Allvee, K., Karro, H.** 2012. Sünnitajad. - Eesti Meditsiiniline Sünniregister 1992 – 2011. Toimetajad Allvee, K. ja Serkina, V. Tallinn: Puffet Invest OÜ, lk 3 – 91.
2. **Astover, V., Siller, A., Ormisson, A.** 2010. Teismeliste rasedate ja nende vastsündinute perinataalne tervisetulem. [<http://www.eestiarst.ee/static/files/050/lisa1.pdf>] 20.02.2014.
3. **De Jonge, A.** 2001. Support for teenage mothers: a qualitative study into the views of women about the support they received as teenage mothers. – Journal of Advanced Nursing, Vol. 36 (1), pp. 49 – 57.
4. Elussündinud ema vanuserühma järgi. Eesti Statistikaamet 2013. [<http://pub.stat.ee/pxweb.2001/Database/Rahvastik/03Rahvastikusundmused/1Sunnid/12Sunnid.asp>] 10.03.2014.
5. **Flick, U.** 2006. An introduction to qualitative research. London: Sage.
6. **Fredriksen, A. M., Lyberg, A., Severinsson, E.** 2012. Health supervision of young women during pregnancy and early motherhood: A Norwegian qualitative study. - Nursing and Health Sciences, Vol. 14, pp. 325–331.
7. **Furey, A.** 2004. Are support and parenting programmes of value for teenage parents? Who should provide them and what are the main goals? – Public Health, Vol. 118, pp. 262 – 267.
8. **Haldre, K.** 2009. Sexual health and behaviour of young women in Estonia. TÜ arstiteaduskond. (Dokoritöö).
9. **Haldre, K.** 2013. Noorelt emaks saamine andis pere. – Järva Teataja, 06.07.2013.
10. **Hancock, B., Ockleford, E., Windridge, K.** 2009. An Introduction to Qualitative Research.
11. **Hanna, B.** 2001. Negotiating motherhood: the struggles of teenage mothers. – Journal of Advanced Nursing, Vol. 34 (4), 456 – 464.

12. **Laherand, M.** 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.
13. Live births by mother's age at last birthday and legal marital status. Eurostat. [http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do] 10.05.2014.
14. **Mylod, D. E., Whitman, T. L., Borkowski, J. G.** 1997. Predicting adolescent mothers' transition to adulthood. – Journal of Research on Adolescence, Vol. 7 (4), pp. 457 – 478.
15. Noor ema 2008. Caritas Eesti.
16. **Noorkõiv, K.** 2010. Sünnitajate vanus kasvab järjekindlalt. – Postimees, 13.08.2010.
17. Noorte emade ja isade toetamine. Caritas. [http://www.caritas.ee/caritas/meediakajastus/] 11.03.2014.
18. **Norkroos, K.** 2013. Sotsiaalsete tugivõrgustike rollist üksikemade toimetuleku kindlustamisel. TÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. (Magistritöö).
19. Peretoetused ja peretoetuste liigid. Sotsiaalministeerium. [http://www.sm.ee/sinule/perele/peretoetused-ja-peretoetuste-liigid/peretoetuste-liigid.html] 11.03.2014.
20. **Pogoy, A. M., Verzosa, R., Coming, N. S., Agustino, R. G.** 2014. Lived experiences of early pregnancy among teenagers: a phenomenological study. - European Scientific Journal, Vol. 10 (2), pp. 157 – 169.
21. Pregnant Adolescents: Delivering on Global Promises of Hope. World Health Organization 2006. [http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241593784_eng.pdf] 10.03.2014.
22. Preventing Early Pregnancy and Poor Reproductive Outcomes Among Adolescents in Developing Countries. World Health Organization 2011. [http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789241502214_eng.pdf] 03.04.2014.
23. **Prikk, M.** 2007. Teismeliste emade sotsiaalne ja materiaalne toimetulek x-organisatsiooni näitel. TÜ sotsiaaltöö korralduse osakond. (Diplomitöö).
24. Psühholoogiline abi. Tartu Ülikooli Kliinikum. [http://www.kliinikum.ee/naistekliinik/psuehhologiline-abi] 03.04.2014.
25. **Pärismaa, S.** 2012. Õpetaja suudab päästa teismelise ema murdumast. – Õpetajate Leht, 23.11.2012.
26. Riiklike peretoetuste seadus 2001. – Riigi Teataja I osa, 2001, nr 95, art 587.

27. **Rõngelep, B., Rätsep, H.** 2011. Appi, olen rase. – Märka Last, nr , lk 20 – 21.
28. **Sarantaki, A., Koutelekos, I.** 2014. Teenage Pregnancy. - Health Science Journal, Vol. 2, pp. 1 – 6.
29. **Shah, M. K., Gee, R. E., Theall, K. P.** 2014. Partner Support and Impact on Birth Outcomes among Teen Pregnancies in the United States. – Journal of Pediatric & Adolescent Gynecology, Vol. 27, pp. 14 – 19.
30. Sotsiaalhoolekande seadus 1995. – Riigi Teataja I osa, 1995, nr 21, art 323.
31. **Stevenson, W., Maton, K. I., Teti, D. M.** 1999. Social support, relationship quality, and well-being among pregnant adolescents. – Journal of Adolescence, Vol. 22, pp. 109 – 121.
32. Sünnid. 2013. Tervisestatistika ja Terviseuringute Andmebaas. [<http://pxweb.tai.ee/esf/pxweb2008/Database/Rahvastik/02S%C3%BCnnid/02S%C3%BCnnid.asp>] 10.03.2014.
33. **Thompson, M. S.** 1986. The Influence of Supportive Relations on the Psychological Well-Being of Teenage Mothers. – Social Forces, Vol. 64 (4), pp. 1006 – 1024.
34. **Tiit, E-M.** 2000. Sündimuse dünaamika Eestis. Mõjutused, trend ja prognoos Euroopa rahvastikuprotsesside taustal. Tartu Ülikool. (Urimisprojekti aruanne).
35. Vanemahüvitis. Sotsiaalministeerium. [<http://www.sm.ee/sinule/perele/vanemahuvitis.html>] 11.03.2014.
36. **Wellmann, B.** 1990. The place of kinfolk in personal community networks. – Marriage&Family Review, Vol. 15 (1-2), pp. 195 – 228.
37. **Wiggins, M.** 2005. Reaching out to teenage pregnancy. – The Journal of Nursing Department, Vol. 3, pp. 20 – 21 (kaudviide).
38. **Vändra, M.** 2012. Mille poolest erineb teismeline ema küpsest? – Õpetajate Leht, 23.11.2012.
39. ÕS = Eesti õigekeelsussõnaraamat. [<http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=teismeline&F=M>] 5.05.2014.
40. **Yardley, E.** 2008. Teenage mothers' experiences of stigma. - Journal of Youth Studies, Vol. 11 (6), pp. 671 – 684.

Lisa 1. Intervjuu kava teismeeas sünnitanud emadele

Lugupeetud vastaja,

Olen Liisa Saks, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse eriala 3. kursuse tudeng. Lõputöö raames uurin teismeeas sünnitanud emade hetkeolukorda ning toimetuleku probleeme. Intervjuu on anonüümne ja intervjuu käigus kogutud andmeid kasutatakse vaid teaduslikul eesmärgil.

Üldandmed

1. Kui vana Sa oled?
2. Mitu last Sul on?
3. Kui vana Sa olid esimese lapse sünni ajal?
4. Kui vana oli Su ema esimese lapse sünni ajal?
5. Perekonnaseis esimese sünnituse ajal?
 - a) Abielus
 - b) Vallaline
 - c) Vabaabielus (elasite koos)
 - d) Poiss-sõber (ei elanud koos)
6. Perekonnaseis hetkel?
 - a) Abielus
 - b) Vallaline (üks lapsega)
 - c) Vabaabielus (elate koos)
 - d) Poiss-sõber (ei ela koos)
7. Milline on Sinu haridustase?
 - a) Algharidus
 - b) Põhiharidus
 - c) Keskharidus
 - d) Keskeriharidus
8. Milline on Sinu seis tööturul?
 - a) Lapsehoolduspuhkusel
 - b) Kodune

- c) Õpin
 - d) Töötan
 - e) Otsin tööd
9. Millisesse perekonda sündisid?
- a) Ema ja isa elasid koos
 - b) Ema oli üksikema
 - c) Ema elas koos oma vanematega
 - d) Muu
10. Kas esimene rasedus oli planeeritud? Kui vastasid küsimusele eitavalt, siis palun liigu 12. küsimuse juurde.
11. Mis oli planeeritud raseduse põhjuseks?
- a) Soovisin emaks saada
 - b) Soovisin oma perekonda (soovisin iseseisvuda, kodust pääseda)
 - c) Soovisime partneriga mõlemad last saada
 - d) Partner soovis last saada
 - e) Muu põhjus
12. Kui rasedus oli planeerimata, siis miks otsustasid sünnitada?
- a) Abort on minu põhimõtetega vastuolus
 - b) Kartsin aborti teha
 - c) Minu vanemad veensid mind sünnitama
 - d) Partner veenis mind sünnitama
 - e) Muu põhjus
13. Millised olid lähedaste reageeringud, kui nad kuulsid Su rasedusest?

Toimetulek kooliga

1. Kas käisid koolis, kui jäid rasedaks?
2. Mitmendas klassis Sa käisid?
3. Mis olid haridustee katkemise põhjused?
4. Kuidas mõjutas rasedus koolis käimist?
5. Milliseid raskusi sa kogesid kooli ajal, kui rasedaks jäid?
6. Kuidas neist jagu said?

7. Kuidas suhtusid Sinu rasedusse kaasõpilased?
8. Kuidas suhtusid Sinu rasedusse õpetajad?
9. Kuidas olete rahul koolis pakutava seksuaalharidusega?
 - a) Sain piisavalt teadmisi
 - b) Sain vastused mõnele küsimusele
 - c) Tunnis eriti ei räägitud seksuaalsusest
 - d) Üldse ei räägitud

Tugivõrgustiku roll

1. Nimeta perekonnaliikmeid/ lähedasi, kes on olnud Sulle kõige suuremaks toeks?
2. Kes on Sulle igapäevaselt toeks lapse/laste kasvatamisel?
3. Millist abi Sa neilt saad?
4. Kuidas nõustud järgnevate väidetega? Alljärgnevad väited iseloomustavad rasedusaegset perioodi.

	Väga nõus	Enam-vähem nõus	Üldse mitte nõus
Ema oli mulle toeks	1	2	3
Lapse/laste isa(d) oli(d) mulle toeks	1	2	3
Sugulased olid mulle toeks	1	2	3
Sõbrad/sõbrannad olid mulle toeks	1	2	3
Klassijuhataja oli mulle toeks	1	2	3
Kooli sotsiaalpedagoog/psühholoog oli mulle toeks	1	2	3

5. Kas lisaks eelnimetatule toetas Sind veel keegi?
6. Kuidas Sa jõudsid Caritase perekeskusse?
7. Millist abi ja toetust oled sealt saanud?

Emotsionaalne toimetulek

1. Millised olid Sinu kõige suuremad hirmud seoses emaks saamisega?

2. Milliseid raskusi oled noore emana kogenud?
3. Kuidas Sa oled rahul emarolliga?
4. Kas naudid lapsega/lastega koosolemist?
5. Kellelt saad emotsionaalset tuge?
6. Kas tunned end vahel üksildasena?
7. Kui sageli tunned, et oled stressis?
8. Kui sageli tunned, et oled üleväsinud?
9. Kas lapsega tegelemine on Sulle mõnikord liigne koormus?
10. Kui sageli tunned, et Sinult kui emalt oodatakse liiga palju?
11. Millised on Sinu viisid maandamaks enda pingeid?

Majanduslik toimetulek

1. Kellega elasid koos, kui rasedaks jäid?
2. Kellega koos elad praegu?
3. Kui Sa ei ela lapse/laste isaga koos, siis kas lapse/laste isa poolt tulev rahaline toetus on regulaarne/ebaregulaarne?
4. Kui suur on keskmiselt Sinu kuu sissetulek?
5. Kes maksab elamiskulude (kommunaalkulud, üür, laenumakse) eest?
6. Kuidas hindad enda pere majanduslikku toimetulekut?
7. Kas Sul on igakuiseid maksekohustusi laenude näol?
8. Milliseid toetusi Sa saad?
 - a) Vanemahüvitis (kuni 1,5 aastase lapse puhul)
 - b) Vanemahüvitis (alates 1,5 eluaastast)
 - c) Toimetulekutoetus
 - d) Üksikvanematoetus
 - e) Muu
9. Kelle poole saad pöörduda, kui tekib majanduslikke raskusi?

Soovitused

1. Mida soovivad neile, kes planeerivad teismeeas last saada või on juba teismeliseks lapsevanemaks saanud?

2. Mida soovivad koolidele seksuaalhariduse õpetamise osas?
3. Mida soovivad Caritase perekeskusele?
4. Mida soovivad Eesti riigile ja omavalitsustele?

Lisa 2. Intervjuu kava ämmaemandatele

Lugupeetud vastaja,

Olen Liisa Saks, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse eriala 3. kursuse tudeng. Lõputöö raames uurin teismeeas sünnitanud emade hetkeolukorda ning toimetuleku probleeme. Intervjuu käigus kogutud andmed on anonüümsed ja neid kasutatakse vaid teaduslikul eesmärgil.

1. Mille poolest erineb töö teismeeas sünnitajatega vanemas eas sünnitajatest?
2. Millist lähenemist teismeeas sünnitaja/ema vajab?
3. Millist tuge vajavad teismelised emad kõige rohkem?
4. Millised on teismeliste emade kõige suuremad ohud talle ja ta lapsele?
5. Kui noor on olnud kõige noorem sünnitaja?
6. Millised on teismeliste sünnitajate/emade teadmised raseduse ja sünnituse osas?
7. Milliseid olulisi tähelepanekuid olete teinud töötades teismeliste rasedatega/sünnitajatega?

Lisa 3. Peretoetuste liigid

Toetuse liik	Toetuse suurus eurodes
Lapse sünnitoetus	320
Lapsetoetus (makstakse lapse 16-aastaseks saamiseni või kui laps jätkab õpinguid, siis kuni 19-aastaseks saamiseni ning 19-aastaseks saamisel õppeaasta lõpuni)	
esimesele ja teisele lapsele	19,18
alates kolmandast lapsest	76,72
Lapsehooldustasu (ei maksta, kui vanemale makstakse vanemahüvitist); (suurused lapse kohta)	
kuni 1-aastase lapse vanemale	44,78
1-3-aastase lapse vanemale	38,35
3-8-aastase lapse vanemale (makstakse, kui peres on lisaks kuni 3-aastaseid lapsi)	19,18
3-8-aastase lapse vanemale, kui peres on kolm või enam last (makstakse juhul, kui peres on vähemalt kolm üle 3-aastast lapsetoetust saavat last)	19,18
Üksikvanema lapse toetus (makstakse, kui lapse sünniaktis puudub kanne isa kohta või see on tehtud ema ütluste alusel või kui teine vanem on tunnistanud tagaotsitavaks)	19,18
Ajateenija lapse toetus	47,95
Eestkostetava või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetus	191,80
Elluastumistoetus (makstakse lastekodus kasvanud, perekonnas hooldamisel või eestkostel olnud noortele iseseisva elu alustamisel)	383,60
7- ja enamalapselise pere vanema toetus (makstakse pere, kus kasvab 7 või enam lapsetoetusele õigust omavat last, ühele vanemale kord kuus)	168,74
Lapsendamistoetus (ühekordne)	320

Allikas: Peretoetused...2014.

SUMMARY

TEENAGE MOTHERS WELL-BEING BASED ON THE EXAMPLE OF ORGANISATION CARITAS TALLINN AND PÄRNU.

Liisa Saks

The aim of this research was to find out how teenage mothers cope emotionally, economically and what is the importance of support network. The author also wanted to know how did young mothers cope with school while continuing their studies.

The thesis was based on the following research questions:

- Why isn't a teenage girl ready to become a mother;
- What kind of difficulties do teenage mothers experience;
- What kind of support and help teenage mothers need the most and do they get it;
- How are teenage mothers satisfied with being a parent.

Young mothers have received negative comments from other people and this shows that society has not approved their decisions.

The research was carried out as a qualitative study. Interviews were conducted with 10 mothers in Pärnu, one focus group interview in Tallinn and three expert interviews with midwives (one in Tallinn and two in Pärnu). Mothers had all given birth as a teenager.

Results of the study showed that four teenage girls planned having a baby. The main reason of planning a child in an early age is that these mothers wanted to have their own family and they also wanted to become a mother.

Family members and other close friends of teenage mothers were mostly shocked when they heard about the pregnancy of their child/friend but later they felt joy.

Based on the results the author makes the following suggestions:

- To prevent teenage pregnancy then some young mothers from Caritas group should go to school and talk about emerging responsibilities and difficulties that occurs with teenage motherhood.
- There should be more counselling in hospitals so that young mothers know how to behave with a child at home. Mothers should get more information about breast-feeding and healthy nutrition.
- Create smaller support groups because there are young mothers who have never heard of Caritas and they are more encouraged when they can talk about their problems in a smaller group.
- In the case of a very young mother appoint her a support person, who would share advice on breast-feeding and healthy nutrition and also give advice how to live economically.
- To conduct lectures in Caritas on Saturday so that mothers who work or go to school can also participate in them.

In this study most teenage mothers were coping well because they received emotional and material support from their partners and mothers and they also received encouragement from other teenage mothers. Unfortunately, there were mothers who felt being alone and had more complicated difficulties in their lives.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

1. Mina, Liisa Saks, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Teismeeas sünnitanud emade toimetulek Caritas Tallinna ja Pärnu perekeskuste näitel“, mille juhendaja on Valter Parve

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **20.05.2014**